

Se vedlagte adresseliste

Deres ref

Vår ref
201200414-/KTH

Dato
08.11.2012

Nasjonale føringer for arbeidet med Regionale bygdeutviklingsprogram

Det vises til brev fra departementet datert 28. juni 2012 om oppstart av arbeidet med Regionale bygdeutviklingsprogram (RBU). Her fremgår det at departementet i løpet av 2012 vil gi nærmere føringer for bruken av programmets virkemidler.

RBU skal følge opp Meld. St. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken, de årlige proposisjonene for budsjett og jordbruksoppgjør, Meld. St. 21 (2011-2012) Norsk klimapolitikk, Strategi for likestilling i landbrukssektoren (2007), handlingsplanen *Økonomisk, agronomisk – økologisk!* (2009), nasjonal strategi for Inn på tunet (2012) og Nasjonal strategi for reiselivsnæringen *Destinasjon Norge* (2012) m.fl.

Den nasjonale strategien for næringsutvikling i landbruket *Ta landet i bruk!* (2007-2009) fikk forlenget gyldighet i påvente av arbeidet med Meld. St. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken. I lys av beslutningen om å styrke det regionale handlingsrommet ved opprettelsen av Regionale bygdeutviklingsprogram ser ikke departementet det som naturlig å vedta en ny nasjonal strategi for landbruksbasert næringsutvikling. De overordnede nasjonale føringer som setter rammene for de regionale strategiene, er føringene som er formulert i dette brevet. De regionale strategiene skal ikke godkjennes av departementet, men sendes til departementet, og vil være tema på styringsmøtene mellom fylkesmannsembetene og LMD. Satsingen vil for øvrig også bli fulgt opp gjennom mål- og resultatstyring av virkemiddelinnsetningen.

RBU skal inneholde regionale planer og virkemidler for å fremme landbruksbasert næringsutvikling og målrette miljø- og klimaarbeidet, og vil bestå av tre hovedelementer:

- Regionale næringsprogram (RNP)
- Regionale miljøprogram (RMP)
- Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

Målsettingen er å styrke og samordne det regionale miljø- og næringsarbeidet. Dette skal bidra til økt mobilisering av lokale ressurser og bygge opp under lokal vekstkraft. Det skal utarbeides en samlet, overordnet strategi i de Regionale bygdeutviklingsprogrammene i hvert fylke der potensielle synergier mellom de ulike aktivitetene/programmene skal synliggjøres.

Regional prosess for utvikling og gjennomføring av RBU

Fylkesmannen har ansvaret for å utvikle og gjennomføre RBU, i nært samarbeid med fylkeskommunen, Innovasjon Norge og næringsorganisasjonene i landbruket. Andre regionale aktører det er formålstjenelig å samarbeide med vurderes regionalt. Strategiprosessene skal ferdigstilles slik at programmet kan være operativt i fylkene i 2013. Tidspunkt for rullering av strategiene for RBU skal tilpasses arbeidet med rullering av regionale planstrategier slik at disse to prosessene blir harmonisert.

Fylkesmannen skal skape møteplasser som bidrar til at innsatsen innen næringsutviklings- og miljøarbeid sees i sammenheng med innovasjon, forskning og øvrig regionalt utviklingsarbeid. Møteplassene gir en mulighet til å drøfte status, muligheter og prioriteringer innen virkemiddelbruk, og dermed styrke legitimiteten blant næringsaktørene, virkemiddelapparatet og i landbruks- og matforvaltningen.

Kommunene er førstelinjetjeneste for behandling av BU-saker. Det regionale partnerskapet har ansvar for å stimulere til videreutvikling av kommunenes kompetanse og engasjement i det lokale arbeidet innen miljø, samfunns- og næringsutvikling.

Nærmere om Regionale næringsutviklingsprogram (RNP)

RNP skal bidra til å utløse regionale fortrinn og potensial for næringsutvikling knyttet til hele bredden av landbrukets ressursgrunnlag.

Følgende føringer legges til grunn for RNP:

- Næringsutviklingsarbeidet i landbruket må sees i sammenheng med de generelle rammebetingelsene for landbruket og næringsmiddelindustrien, herunder betydningen av de generelle økonomiske virkemidlene og tollvernet.
- Strategiene for vareproduksjonen må vurderes løpende ift. målene for landbrukspolitikken og markedsmuligheter og –utsikter.
- Det skal legges til rette for et aktivt og variert jordbruk over hele landet. Midler til investeringer skal fordeles slik at de bidrar til en variert bruksstruktur. Støtte til investeringer skal gis økt prioritet.

- Lønnsomhetsvurdering av prosjektene skal ligge til grunn for tildeling av midler. Lønnsomhet trenger ikke å være ensbetydende med strukturrasjonalisering.
- Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering av søknader.
- Bedriftsrettede midler til utvikling på lokalmat- og reiselivsområdet er i sin helhet overført til regionalt nivå og fylkene må derfor ta høyde for dette i sine strategier. Støtte til bedrifter med vekstambisjoner¹ og forpliktende produsentsammenslutninger² er fortsatt et nasjonalt ansvar.
- Dyrevelferd og fornyelse av driftsapparatet skal vektlegges.
- Det skal ikke være noen nedre grense for størrelsen på investeringer for å kunne motta støtte.
- De fylkesvise BU-midlene skal bidra til utvikling både innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Det legges til grunn at det enkelte fylke finner fram til en hensiktsmessig fordeling av tilskudd mellom formålene, ev. setter måltall for fordeling mellom tradisjonelle næringer og bygdenæringer.
- Det enkelte fylke tar stilling til om det er landbruksavhengige områder som bør gis særlig oppmerksomhet i gjennomføring av RNP.
- Innenfor rammene av nasjonale føringer og forskrift for investeringsvirkemidlene, inkl. maksimalsatser for tilskudd, videreføres det regionale handlingsrommet til å angi nærmere bestemmelser om fastsetting av satser for tilskudd.

Spesielt for overførte midler som øremerkes bioenergiformål:

- Formålet med midler til bioenergiformål innen RNP er å stimulere bønder og skogeiere til økt bruk av bioenergi i næringsvirksomhet og bolig. Midlene skal også bidra til kompetansebygging.
- Det er et mål å bruke lokalt råstoff fra skog eller kulturlandskap.
- For bioenergiprojekter skal det, i tillegg til lønnsomhetsvurderinger ved tildeling av midler, også gjøres en vurdering av energieffektiviteten og effekten når det gjelder klimagassutslipp.
- Retningslinjene for saksbehandling og tildeling av tilskudd innen det nasjonale Bioenergiprogrammet ligger til grunn for tildelingen av bioenergimidlene også innenfor de fylkesvise BU-midlene, inntil dette er integrert i ny forskrift om BU-midlene. Av de fire bioenergiltakene det i henhold til retningslinjene kan gis investeringsmidler til, kan det gis støtte til gårdsvarmeanlegg og veksthus fra de fylkesvise midlene. Støtte til anlegg for varmesalg og biogass vil være et nasjonalt ansvar.

---

¹ Per i dag er kriterier for vekstsatsingen bl.a. at bedriften må ha som mål å øke omsetningen med minst 30 pst. over en treårsperiode, sysselsettingen bør utgjøre 1 årsverk og omsetningen bør utgjøre 1 mill. kr per år.

² Forpliktende produsentsammenslutninger er en gruppe produsenter (primærprodusenter og/eller foredlingsbedrifter) som inngår en felles satsing med felles visjon, mål og strategier. Både nye og eksisterende sammenslutninger kan søke om støtte.

Nærmere om Regionale miljøprogram (RMP)

RMP videreføres som i dagens ordning med et forsterket klimamål. Nasjonalt miljøprogram legger føringer for de regionale miljøprogrammene. Nytt nasjonalt miljøprogram ble fastsatt 31. oktober 2012 (se vedlegg). Det vises forøvrig til den fylkesvise fordelingen av midler til RMP for 2012 med utbetaling i 2013 i Prop. 122 S *Om jordbruksoppgjøret 2012*.

Nærmere om Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

RSK skal bestå av tilskudd til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer og tilskudd til skogsveger og drift med taubane og hest. Det er ingen endringer i retningslinjene for tildeling av disse tilskuddene, eller i hvordan midlene skal fordeles mellom fylkene.

Rapportering

Fylkesmennene skal rapportere på måloppnåelse knyttet til midlene som embetet disponerer, i tråd med embetsoppgavet og rundskriv om næringsutvikling.

Mål- og resultatstyringssystemet til Innovasjon Norge legges til grunn for rapportering av BU-midler som disponeres av selskapet. I tillegg rapporterer Innovasjon Norge på et mer detaljert nivå i forkant av jordbruksforhandlingene, i tråd med rapporteringskalenderen som blir utsendt av Nærings- og handelsdepartementet.

Ny forskrift om midler til bygdeutvikling

Departementet vil starte arbeidet med utarbeidelse av ny Forskrift om midler til bygdeutvikling med sikte på ferdigstilling innen utgangen av 2013. Gjeldende forskrift for BU-midler gjelder inntil ny er på plass.

Ny forskrift vil gi retningslinjer for lokal forvaltning av BU-midler. Inntil dette kan BU-midlene som forvaltes av Valdres og Nord-Gudbrandsdalen regionråd forvaltes som tidligere, med unntak av at det også skal settes av midler til bygdeutvikling, jf. meldingens føringer om et løft for bygdenæringer. Midlene til bioenergiformål, som fra 2013 flyttes fra Bioenergiprogrammet til de fylkesvise BU-midlene, er ikke omfattet av gjeldende forskrift. I 2013 vil derfor føringer gitt i dette brevet gjelde for disponering av BU-midler til bioenergiformål. Fordelingen av disse midlene vil fremgå i eget brev.

Vi ønsker dere lykke til med arbeidet!

Med hilsen

Anne Marie Glosli
ekspedisjonssjef

Kristin Orlund
avdelingsdirektør

Adresseliste

Fylkesmennene

Fylkeskommunene

Innovasjon Norge

Valdres Natur- og kulturpark

Regionrådet Nord-Gudbrandsdal

Kopi:

Norges Bondelag

Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Vedlegg 2:

Bioenergiprogrammet – Retningslinjer for saksbehandling og tildeling av tilskudd 2012

Nasjonalt miljøprogram

Bioenergiprogrammet – retningslinjer for saksbehandling og tildeling av tilskudd 2012

Om bioenergiprogrammet:

Programmet skal stimulere til økt bruk av fornybare energikilder, og har to satsingsområder: Bioenergi i landbruket (varmeanlegg) og flisproduksjon. Det er gitt egne retningslinjer for utvikling og investering i flisproduksjon.

Oppdrag:

I Landbruks- og matdepartementets nasjonale strategi for næringsutvikling, "Ta landet i bruk" angis følgende hovedstrategier innen bioenergi:

- Utvikle innovasjonssystemer og verdikjeder
- Realisere potensialer for økt bruk av bioenergi gjennom investeringer i brenselproduksjon og varmeanlegg
- Synliggjøring, profilering og kommunikasjon om muligheter knyttet til økt bruk av bioenergi
- Arbeide for å oppnå gode rammebetingelser og økt handlingsrom, og for at næringen skal utnytte disse mulighetene.
- Økt FOU på kostnadseffektive driftsmetoder og ny eller bedre teknologi.

Formål:

Programmet skal stimulere jord- og skogbrukere til å produsere, bruke og levere bioenergi i form av brensel eller ferdig varme. I tillegg til å gi økt verdiskaping skal det legges vekt på de ringvirkninger og den kompetanseeffekt programmet kan bidra til.

Mål

Innovasjon Norge skal dokumentere både verdiskaping og energieffektivitet for de ulike satsingsområder i programmet. Og alle prosjekter som gis støtte må kunne vise til klar reduksjon i utslipp av klimagass.

Programmet skal bidra til at landbruket:

- selger varme basert på biobrensel,
- bruker bioenergi i egne bygninger og virksomhet,
- selger biobrensel.

Det er et bakenforliggende mål at bioenergiprogrammet skal ha synlig virkning i kulturlandskapet. Derfor legges det stor vekt på at det bygges anlegg som bidrar til utnyttelse av energi fra skog eller kulturlandskap. Alle anlegg som bygges med støtte fra programmet skal derfor bygges for å kunne bruke lokalt produsert brensel. Det er videre et mål at varmeselskapet sjøl eller andre bønder har mulighet til å bli brenselleverandører.

Målgruppe:

Målgruppen for programmet er bønder og skogeiere. Innen enkelte deler av programmet kan andre aktører gis tilskudd dersom det fremmer programmets målsetting. Innovasjon Norge vil prioritere de prosjekter som har høy eierandel innen landbruket.

For kompetansetiltak og forstudier kan støtte gis til organisasjoner der bønder og/eller skogeiere er medlemmer eller eiere eksempelvis skogeierlag, allmenning og så videre.

Investeringsstøtte kan bare gis til bønder og/eller skogeiere eller små selskaper der disse er eiere. Det kreves at eiere av landbrukseiendom innehar over 50 prosent av eierandelen ved etablering av selskaper som skal støttes i investerings saker.

INs generelle policy

Innovasjon Norges policy for bedriftsrettede finansielle virkemidler er styrende for tildeling av tilskudd innen bioenergi programmet. Se særskilt kapittel VI. *Policy for tilskuddsvirksomheten:*

Det kreves at

Tilskuddet må være utløsende for realiseringen av et prosjekt

Tilskudd kan ikke gis som ordinær driftsstøtte

Prosjektlønnsomhet, potensial og risiko i prosjektet, danner utgangspunkt for utmåling av tilskudd. Prosjektet skal være samfunnsøkonomisk lønnsomt før tilskudd. Prosjektene skal være bedriftsøkonomisk lønnsomme etter tilskudd, hensyn tatt til risikoen i prosjektene; dvs. at prosjekter med høy risiko skal tilfredsstillende et høyere avkastningskrav enn prosjekter med forventet lav risiko.

Bioenergi programmet følger Innovasjon Norges til enhver tid gjeldende kalkulasjonsrente. Det skal ikke gis maksimal tilskuddsats dersom prosjektet oppnår god lønnsomhet ved et lavere tilskuddsnivå.

Bioenergi programmet er notifisert av Efta Surveillance Authority (ESA). Det er fra Landbruks og matdepartementet (LMD) gitt et eget brev om rammene og begrensningene som følger av notifiseringen. Innovasjon Norge har valgt å benytte lavere tilskuddssatser enn det som ESA åpner for.

Landbrukseiendom:

Landbrukseiendom:

1. Eiendom med jord- og skogareal til sammen større enn 100 daa. Se forøvrig konsesjonslovens § 4. De eiendommer som ut fra konsesjonslovens arealgrenser ikke er konsesjonspliktig faller utenfor bioenergi programmet. Det er videre et vilkår at arealet i kommuneplanens arealdel er definert som LNF-areal og ikke regulert til annet formål enn landbruk.

2. Eiendom som er mindre enn 100 daa, men som er i aktiv drift og jevnlig søker og mottar produksjonstilskudd.

For Finnmark gjelder følgende:

Finnmark har spesielle eiendomsforhold i forhold til landet for øvrig ved at 95 % av skogarealene i fylket er eid av Finnmarkseiendommen. I Finnmark kan også foretak

som ikke oppfyller kravene til landbrukseiendom omfattes av bioenergiprogrammet når støtten medfører etablering av varmeanlegg som:

- * bidrar til å opprettholde eller skape ny aktivitet i skogbruket i fylket
- * bidrar til at kulturlandskapet skjøttes og opprettholdes

Foretak som søker må likevel operere innen landbruket eller tilknyttede virksomheter, som eksempelvis skogsentreprenører, mindre trebedrifter, bygdeservice etc.

Det gis ikke tilskudd til pellets- eller brikettanlegg, med mindre søker kan dokumentere at det i noenlunde samme grad som ved flisproduksjon gir muligheter for lokal brenselproduksjon og verdiskaping med landbruksaktører som eiere.

Der tilgangen til skogsbrensel er liten kan det nyttes brensel fra sagbruk.

Programmet skal kun støtte anlegg som skal brenne rent trevirke og halm. Støttemottakere som velger å bruke annet virke kan i ettertid bli avkrevd tilbakebetaling av støtten.

Programmet gir tilskudd innen følgende satsingsområder:

Investering:

- Anlegg for varmesalg
- Gårdsvarmeanlegg
- Veksthus
- Biogass

Utrednings og kompetansetiltak:

- Konsulenthjelp til forstudier
- Forprosjekter og utredninger
- kompetanse- og informasjonstiltak

For alle områder gjelder at egeninnsats godkjennes med IN's sats for landbrukssektoren.

Arbeid eller investering må ikke være igangsatt før søknad er ferdigbehandlet.

Søknad skal fortrinnsvis sendes elektronisk fra våre hjemmesider

Anlegg for varmesalg

Ordningen gjelder for varmeanlegg med planlagt effekt på biokjel fra 0 opptil 2 MW.

Hva omfattes:

Fyrhus, nye varmeanlegg, brensellager og varmedistribusjon fram til og med varmeveksler og måler hos varmekunde.

Kostnader til planlegging, prosjektering og byggetillatelser kan tas med der dette ikke er inngått i tidligere i forstudie eller forprosjekt.

Hva omfattes ikke:

Brukt utstyr, utstyr og installasjon i varmekundens bygninger ut over varmeveksler og måler.

Utstyr til brenselproduksjon, og transport.

Vilkår:

Minst 50 % av eierandelen i varmeanlegget skal være hos eiere av landbrukseiendom.
Søker må rapportere varmeleveranse pr år inntil 5 år, på forespørsel.

Søknad og tilskuddsats:

Generelt gis inntil 35 % tilskudd.

Øvre grense for støtte fra bioenergiprogrammet settes til kr. 5 000 000,- pr selskap.

Søker må sende ordinær investeringssøknad, fortrinnsvis elektronisk. Investeringen i varmeanlegg må vise tilfredsstillende lønnsomhet. Pris på tilsvarende energileveranse innen strøm/olje nyttes som sammenligningsgrunnlag. Regnskap må føres for prosjektet.

Godkjent egeninnsats kan tas med i regnskapet med kr 300 pr time etter timeliste.

Gårdsvarmeanlegg

Formål og bakgrunn.

Ordningen med tilskudd til gårdsvarmeanlegg skal bidra til at landbruket i større grad bruker bioenergi, og sikrer en varig bruk av bioenergi til oppvarming. Dette innebærer at verdiskapingen rundt produksjon og bruk av bioenergi i størst mulig grad skal være hos de som driver landbruksvirksomhet.

Videre er det ønskelig at ordningen med tilskudd til varmeanlegg på landbrukseiendommer, bidrar til å øke kompetansen både innen landbruket og innen utstyrsleverandører og VVS bransje.

INs hovedsatsing er at bønder satser på bygging av biobrenselanlegg for varmesalg. Det er et mål at de bønder som etablerer egne fyringsanlegg i neste omgang fatter interesse for å bygge større anlegg for eksterne varmekunder.

Det vektlegges fra LMD at ordningen skal gi ringvirkninger i alle landets fylker.

Med varmeanlegg menes her fyrkjel beregnet på ved, flis, halm, og at denne kobles til et vannbårent varmesystem.

Gårdsvarmeanlegg til næringsformål

Ordningen gjelder kun varmeanlegg bygd på landbrukseiendom. Brensel må være rent trebrensel i form av flis, ved eller halm. Det gis ikke tilskudd til anlegg basert på prefabrikkert brensel som pellet og briketter eller til anlegg som brenner avfall, rivingsvirke o.l. Fyring med brensel som anlegget ikke er godkjent for kan medføre krav om tilbakebetaling av støtten.

Ordningen gjelder landbrukseiendommer som er registrert med en avgiftspliktig omsetning på over kr 50 000 pr år, innen jord-, hage- og skogbruksnæringer. Avgiftspliktig omsetning for de to siste regnskapsår må dokumenteres.

Ordningen gjelder også på landbrukseiendommer der varmebehovet har økt som følge av omlegging av produksjonen, og som har behov for utskifting av eksisterende fyrkjel. Det forutsettes at økningen i varmebehovet er på minst 25 000 kwh pr år.

Støtte til utskifting av fyrkjele uten økt varmebehov, kan ikke gis dersom anlegget har vært i drift mindre enn 15 år.

Vilkår:

Varmemåler må installeres og søker må rapportere varmeleveranse pr år inntil 5 år på forespørsel.

Søknad og tilskuddsats:

Det gis inntil 30 % støtte av inv. kostnad. Øvre tilskuddgrense er 300 000 kroner. Dersom flere gårdsbruk bygger fellesanlegg kan total tilskuddssum økes, men ikke prosentvis.

Det skal ikke gis tilskudd etter denne ordning dersom samme varmeanlegg har mottatt annet direkte tilskudd f.eks. BU midler. Derimot kan bioenergiprogrammet finansiere varmeanlegget, mens f. eks næringsbygg for øvrig finansieres av BU midler.

Søker må sende ordinær investeringsøknad, fortrinnsvis elektronisk. Investeringen i varmeanlegg må vise tilfredsstillende lønnsomhet. Pris på tilsvarende energileveranse innen strøm/olje nyttes som sammenligningsgrunnlag. Regnskap må føres for prosjektet.

Godkjent egeninnsats kan tas med i regnskapet med kr 300 pr time etter timeliste.

Det gis ikke støtte til planlegging, forstudier eller forprosjekt for gårdsvarmeanlegg.

Hva omfattes:

Alle kostnader til fyrhus, nye varmeanlegg og distribusjon av varmen fram til alle typer bygg, inklusiv varmeveksler kan taes med.

Hva omfattes ikke:

Brukt utstyr, utstyr til brenselproduksjon, lager- og transportutstyr kan ikke medtas.

Gårdsvarmeanlegg til boligeiendom

Tilskudd gis til eier av landbrukseiendom jfr. ovenstående definisjon.

Kun ett tilskudd kan gis pr eier. Selv ikke der samme eier driver eller eier flere eiendommer gis tilskudd til mer en et anlegg pr søker. Med varmeanlegg menes her fyrkjel beregnet på ved, flis eller halm som brensel, og at denne kobles til et vannbårent varmesystem. Fyrrom regnes som del av varmeanlegg.

Varmeanlegget kan nyttes til en eller flere boliger eller kombinasjon bolig og næring. Det gis tilskudd både der det bygges nye anlegg eller der eldre fyringsanlegg fornyes, oljekjeler skiftes ut etc. Støtte til utskifting av fyrkjele/anlegg, kan ikke gis dersom anlegget har vært i drift mindre enn 15 år. Det kreves en total kostnad til fyrrom, varmeanlegg og/eller varmeinstallasjon i bygning på minst kr 150.000. inkludert MVA. Kjøp og installasjon av ny fyrkjel må være en del av tiltaket.

IN legger opp til forenklet behandling og kort behandlingstid. Det stilles ikke krav til lønnsomhet for denne type anlegg, men søker må vise at anlegget er fullfinansiert. Det gis i denne ordningen ikke mulighet for delutbetaling. Tilskuddet skal først utbetales i sin helhet når planlagt tiltak er ferdig og kostnadene er rapportert.

Forventet energileveranse med basis i bioenergi, må oppgis i søknadsskjema.

Til varmeanlegg med halm, eller ved som brensel gis kr 30.000
Til varmeanlegg med treflis som brensel gis kr 40.000.

Veksthus.

Det gis finansiell støtte til nye varmeanlegg i veksthus. I stor grad sammenfaller dette med finansiering av gårdsvarmeanlegg til næringsformål, men uten øvre begrensning i tilskudd.

Veksthusnæring betraktes i denne sammenheng som landbruk. En ser derfor bort fra kravet om landbruksareal over 100 daa som vilkår for å få tilskudd.

Det ytes inntil 35 % investeringsstøtte til anlegg med halm, flis eller ved som brensel.

Øvre grense for effekt på biokjel er 1 MW. Det vil under normale forhold gi ca 3 GWh i årlig varmeproduksjon fra bioenergi.

Det gis tilskudd til forstudier/forprosjekter av bioenergi i veksthus, for de anlegg en kan påregne blir søkere av investeringsmidler fra bioenergiprogrammet.

Bioenergiprogrammet kan støtte utredninger som omfatter felles utfordringer for bransjen vedr. biovarmeanlegg i veksthus.

IN har i samarbeid med ENOVA og NGF etablert et prosjekt med referanseanlegg for veksthusenergi.

Det skal installeres varmemålere som viser mengde bioenergi levert ut i veksthuset.

Biogassanlegg

Ordningen gjelder for biogassanlegg i tilknytning til landbrukseiendommer og landbruksskoler.

Ovenstående retningslinjer for tilskudd til varmesalganlegg gjelder også for anlegg som kan produsere varme, elkraft og eller biodrivstoff med bioenergi som råstoff. Likevel vil hvert enkelt prosjekt måtte vurderes separat og retningslinjene for varmesalganlegg brukes så langt de er relevant.

Ved fastsettelse av tilskudd skal miljøforhold tillegges vekt. Generelle krav til lønnsomhet kan reduseres dersom anlegget har gode miljømessige og fagmessige kvaliteter som det er viktig å få vist i praksis. Risiko og håndtering av hendelser knyttet til lekkasjer og eksplosjoner skal være kartlagt i henhold til forskrift om håndtering av farlig stoff og veiledninger til denne.

Søkere til biogassprosjekter skal ha en klar forankring i landbruket og benytte råstoff direkte fra landbruket som hovedenergikilde. I tillegg til eiere av landbrukseiendommer kan landbruksskoler være søkere til anlegg.

Det må dokumenteres at teknologien som tenkes benyttet fungerer med rimelig grad av sikkerhet.

IN kan støtte forstudier, forprosjekter og utredningsprosjekter innen dette felt, der det vurderes som realistisk at utredningen kan munne ut i et lønnsomt

investeringsprosjekt. Det vektlegges at prosjektet må være av en viss størrelse og ha potensial for salg av hele energimengden som produseres. Utredningen må kunne offentliggjøres når den er ferdig.

SLF kan tildele midler til kompetanse og utredning innenfor program for klimatiltak i Landbruket. IN vil under behandling av søknader innen dette felt ha en tett dialog med SLF i forhold til søknader i SLF vedr klimatiltak i landbruket.

Anlegg som gis investeringsstøtte fra Enova kan ikke samtidig få investeringsstøtte fra Bioenergiprogrammet.

Investeringsstøtte til biogass kan gis med inntil 40 % av godkjente kostnader.

Utredning og kompetanse

Forstudier – utredningsfasen:

Tilskudd til forstudier kan ytes til prosjekter som kan munne ut i et anlegg for varmesalg. Det ytes ikke støtte til forstudier av gårdsvarmeanlegg.

Til forstudier gis 50 % støtte inntil 40 000 kr. Det forutsettes at egeninnsats fra søker ikke overstiger 50 % av godkjente kostnader.

Ordningen gjelder prosjekter som kan munne ut i anlegg i den størrelse og type som er aktuelt for investeringstilskudd fra bioenergiprogrammet

Søker av forstudier må ha skaffet seg kompetanse innen bioenergi gjennom deltagelse på fagarrangement, kurs, studieturer etc. før tilskudd til forstudie kan innvilges. Det er også en forutsetning at søker er involvert i arbeidet med forstudien i betydelig grad.

Videre må prosjektet ut fra IN's vurdering være interessant for en nærmere utredning.

Dersom det skal utredes prosjekter i kommunesentra eller for offentlige bygg er det en fordel om kommunen først har utarbeidet en energi- eller varmeplan. Enova yter støtte til kommuner for slik planlegging. IN sin støtte til forstudie kan deretter gå lenger i retning av varmeanleggets utforming og dimensjonering samt utrede muligheten for brenselleveranse, selskapsetablering, organisering av byggevirksomhet og drift.

Potensielle varmekunder bør ha undertegnet en intensjonsavtale som dokumenter ønsket om å bidra til at prosjektet blir utredet.

Innholdet i forstudien skal ikke være generelle vurderinger av bioenergi, men i størst mulig grad være spesifikke vurderinger av muligheter og begrensninger på det angjeldende sted.

Forprosjekter – Etableringsfasen:

Der en forstudie eller utredning viser at prosjektet har gode muligheter for etablering av et framtidig varmeanlegg kan det ytes støtte til forprosjekt.

Dette omfatter nødvendige tiltak i forbindelse med etablering av varmeselskapet, utarbeidelse av anbudsdokumenter, inngåelse av avtaler, samt prosjekteringsarbeid i forbindelse med anlegget. Forprosjektet kan også inneholde kompetansetiltak for de aktørene som deltar i selskapet. Det er også en forutsetning at søker er involvert i arbeidet med forprosjektet i betydelig grad.

Kun enkeltpersoner eller foretak som selv har til hensikt å etablere varmeanlegg og som fyller bioenergiprogrammets kriterier kan søke om forprosjektmidler.

Det kan gis inntil 50 % støtte av godkjente kostnader i budsjett. Deler av kostnadene må være innkjøpte tjenester.

For forprosjekter til anlegg for varmesalg skal støtten ikke overstige 150 000 kr.

Sentrale kompetanse- og informasjonstiltak:

For tiltak som er landsdekkende eller har landsdekkende interesse kan IN gi støtte etter nærmere vurdering. Tiltak må være konkret rettet mot å bidra til å nå bioenergiprogrammets mål.

Oppsummering Støttesatser

Prosjektttype:	Maks tilskudds Sats %	Maks
Investering:		
Anlegg for varmesalg	35	5 mill kr. og 2 MW effekt
Gårdsvarmeanlegg til næringsformål	30	kr 300 000
Gårdsvarmeanlegg til boligformål (totalinv. > 150.000 kr)		Ved:kr 30.000 Flis:kr 40.000
Veksthus	35	1 MW effekt
Biogass anlegg	40	
Utredning og kompetanse:		
Forstudier	50	kr 40 000
Forprosjekter	50	kr 150 000
Brenselproduksjon		kr 1 800 000
Fylkesvise informasjonsmidler	50	kr 100 000
Utredningstiltak	Etter vurdering	
Investeringsstøtte	25	
Kompetanse og utviklings	50	

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

Rapport-nr.: 23/2012
31.10.2012

Nasjonalt miljøprogram 2012

Nasjonale prioriteringer og virkemidler i jordbrukets miljøinnsats

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

Tittel: Nasjonalt miljøprogram 2012
Nasjonale prioriteringer og virkemidler i jordbrukets miljøinnsats

Avdeling: Avdeling ressurs og areal

Dato: 31.10.2012

Ansvarlig: Seksjon miljø og klima

Forord

Statens landbruksforvaltning har fått i oppdrag å lage revidert nasjonalt miljøprogram for perioden 2013-2016. Dette programmet er en videreføring av miljøprogram for perioden 2009-2012. Foruten nasjonale miljømål og virkemidler skal programmet angi rammer for de regionale miljøprogrammene for samme periode.

Et forslag til program er forelagt partene i jordbruksoppgjøret, og inneværende dokument – Nasjonalt miljøprogram 2012 – er godkjent av Landbruks- og matdepartementet, etter samråd mellom partene.

Egen meny for tilskuddsordningene i de regionale programmene er et sentralt element i nasjonalt miljøprogram 2012. Dette innebærer at alle fylkene utformer støtteordningene innenfor et sett med valg i en forhåndsdefinert meny. Det er her lagt vekt på at sammenfallende miljøformål følges opp med ordninger som utmåles på samme måte. Overgangen til et menysystem for tiltakene i de regionale programmene må ses i sammenheng med et nytt elektronisk søknads- og saksbehandlingssystem (eStil), som nå utvikles.

Nasjonalt miljøprogram 2012 representerer en oppdatering av miljøfaglige prioriteringer i jordbruket, basert på mål og føringer i Meld. St. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken Velkommen til bords. Det er ellers lagt vekt på å vise sammenhengen mellom landbrukets miljøvirkemidler på ulike nivåer og synliggjøre program mål som grunnlag for å vurdere mål- og resultatoppnåelse.

Vi håper programmet gir en god oversikt over den brede miljøsatsingen i jordbruket og blir et godt verktøy for fylkenes videre arbeid med rullering av de regionale programmene.

Oslo, 31.10.2012

Geir Grønningstær
direktør

Bjørn Huso
seksjonssjef

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Innholdsfortegnelse	3
1 Innledning	4
Bakgrunn for arbeidet.....	4
Miljøprogrammets oppbygging	4
2 Miljømål og miljøvirkemidler i landbruket	5
Internasjonale miljømål og avtaler	7
Overordnede rammer i Meld. St. 9 (2011-2012)	8
Programsmål	11
Virkemidler nasjonalt	12
Veien videre for miljøvirkemidlene: Utvikling og samordning	13
3 Rammer for de regionale miljøprogrammene	14
Generelle rammer	14
Miljøfaglige rammer.....	16
RMP-meny – struktur og omtale av de enkelte tiltakene.....	19
Samordning med øvrige miljøtilskudd	26
Rapportering	27
Gjennomgang sentralt.....	27
Vedlegg I	28
Vedlegg II	30

1 Innledning

Bakgrunn for arbeidet

Det overordnede formålet med miljøprogrammet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i jordbruket, og bedre synliggjøring av jordbrukets samlede miljøinnsats, både på nasjonalt og regionalt nivå. Nasjonalt miljøprogram 2012, som gjelder perioden 2013-2016, representerer den tredje utgaven av mål og strategier for miljøopptåelse i jordbruket, samt rammer for rulleringen av de regionale programmene (RMP).

Nasjonalt miljøprogram skal gi en overordnet forståelse for hvordan en legger til rette miljøarbeidet i jordbruket. Hensikten med programmet er å kommunisere sentrale mål, sikre at forvaltningen av jordbrukets miljøvirkemidler skjer på en helhetlig måte og legge rammer for de regionale virkemidlene tilpasset miljøutfordringene i ulike deler av landet.

Ved jordbruksoppgjøret 2012 ble det bestemt at det nasjonale miljøprogrammet skal oppdateres og nye føringer for rulleringen av RMP skal innarbeides. Det ble også bestemt at tilskuddsordningene i RMP for neste periode skal utformes innenfor et sett med valg i en meny. Balansen mellom nasjonale og regionale virkemidler skal videreføres.

Miljøprogrammets oppbygging

Det nasjonale miljøprogrammets oppbygging skal synliggjøre jordbrukets satsing på miljø, og gi en samlet fremstilling av miljøarbeidet.

Nasjonalt miljøprogram 2012 følger i all hovedsak oppbyggingen fra 2008, men er oppdatert bl.a. ut fra Meld. St.9 (2011- 2012) Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords, som ble behandlet av Stortinget våren 2012. Kapittel 2 omhandler miljømål og miljøvirkemidler i landbruket, ut fra nasjonale politiske føringer, internasjonale miljømål og avtaler samt arbeidet med en forbedret mål- og resultatstyring i landbruksforvaltningen. Kapittel 3 omhandler rammene for de regionale miljøprogrammene, hvor omtalen av menyen står sentralt.

I tillegg er det gjort enkelte redaksjonelle endringer, og dokumentet er søkt gitt en kortfattet form.

2 Miljømål og miljøvirkemidler i landbruket

De fire overordnede målene for norsk landbruks- og matpolitikk er Matsikkerhet, Landbruk over hele landet, Økt verdiskapning og Bærekraftig landbruk, jf. figur 2.1. Ved siden av å produsere varer og tjenester for et marked, er landbruket produsent av en rekke fellesgoder. Denne produksjonen må skje på en miljømessig bærekraftig måte, hvor bl.a. et sterkt jordvern og en tilpasning til de rammene som naturen selv setter står sentralt.

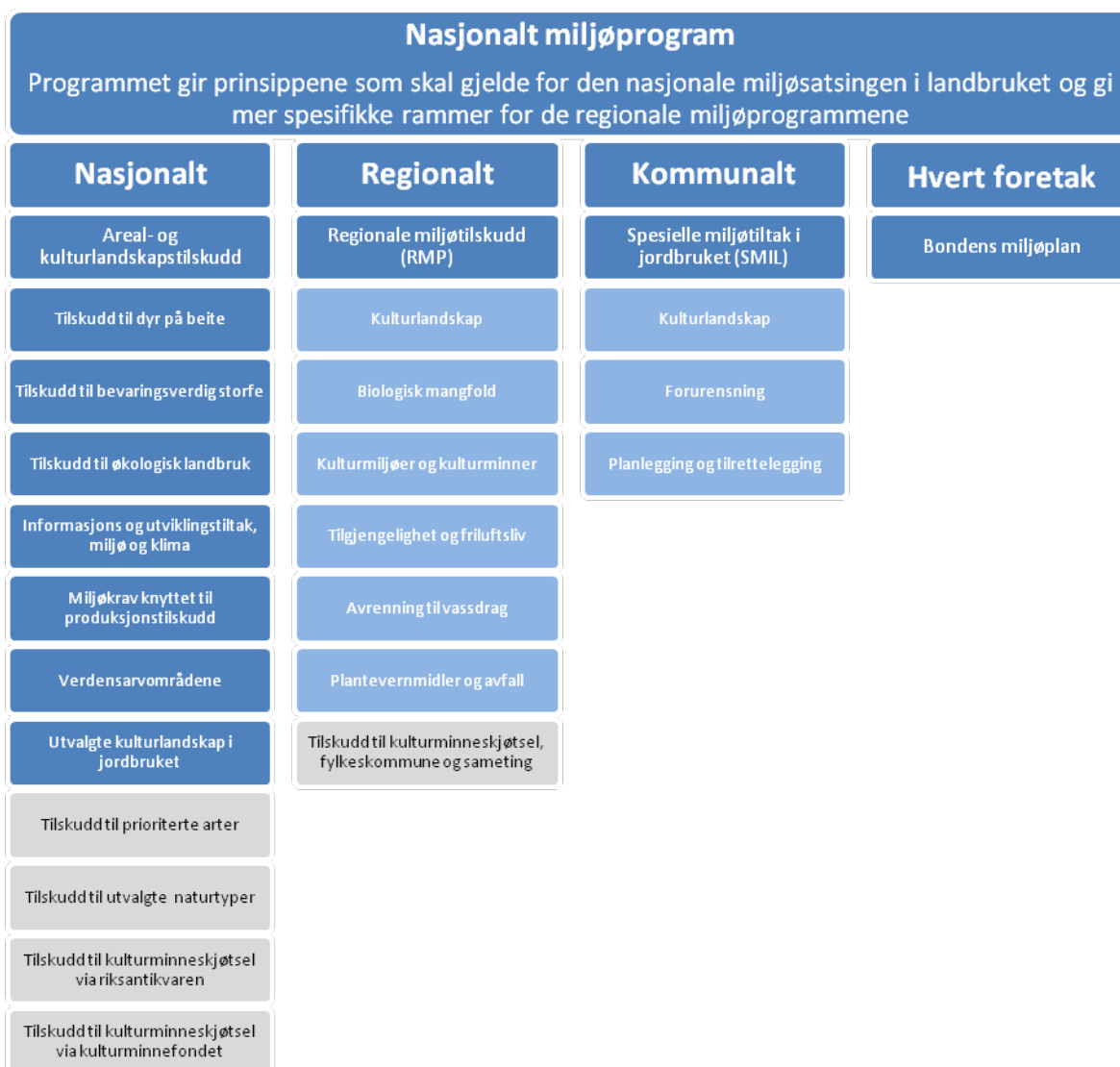
Matsikkerhet	Landbruk over hele landet	Økt verdiskapning	Bærekraftig landbruk
Økt bærekraftig matproduksjon	Sikre bruk av landbruksarealer	Konkurransedyktige verdikjeder og robuste enheter	Beskytte arealressursene
Trygg mat og fullverdig kosthold	Styrke og bidra til sysselsetting og bosetting	Gode kompetansemiljø	Produksjon av miljøgoder
Ivareta forbrukerinteresser	Politikk tilpasset regionale muligheter og utfordringer	Konkurransedyktige inntekter	Sikre naturmangfold
Norge som konstruktiv internasjonal aktør			Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen
Videreutvikle Norge som matnasjon			Redusere forurensningen fra jordbruket

Figur 2.1 Mål for landbruks- og matpolitikken

(fra Meld. St.9 Landbruks- og matpolitikken)

Miljøprogram i jordbruket er rettet mot nasjonale og regionale mål. Det er også en ambisjon at internasjonale forpliktelser på miljøområdet blir ivaretatt gjennom virkemidlene i programmet. I tillegg er det viktig at kommunale tiltaksstrategier/SMIL og øvrige miljørettede ordninger i landbruket bidrar til en helhetlig måloppfyllelse. For det enkelte jordbruksforetak vil Miljøplan være et fundament for en miljørettet driftsform.

Figuren nedenfor viser sammenhengene i miljøprogramarbeidet og dagens forvaltningsstruktur, hvor de økonomiske virkemidlene forvaltes på tre ulike forvaltningsnivåer. I tillegg inkluderer figuren (i grått) tilskuddsordninger over Miljøverndepartementets budsjett, hvor formålet ligger nært opp til og bør ses i sammenheng med ordningene over jordbruksoppjøret.

Figur 2.2 Miljøprogram og økonomiske virkemidler

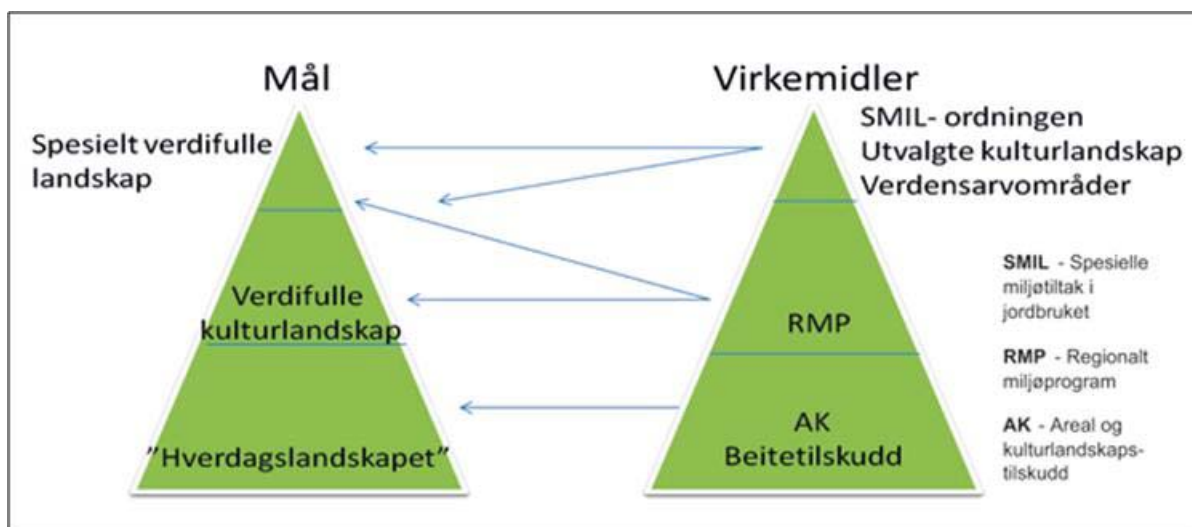
Miljøprogram ble innført i 2004 for å styrke miljøarbeidet i jordbruket, og for å synliggjøre jordbrukets miljøinnsats. Nasjonalt miljøprogram inneholder målsettinger og strategier for miljøoppnåelse, samt rammer for de regionale miljøprogrammene. I tillegg gir nasjonalt miljøprogram en oversikt over nasjonale tilskuddsordninger med landskaps- og miljøformål, hvor areal- og kulturlandskapstilskuddet (AK), sammen med beitetilskudd, er sentrale virkemidler.

Regionalt miljøprogram (RMP) har som mål å løse mer spesifikke, regionale miljøutfordringer i jordbruket. Regionale program ble introdusert i hele landet fra 2005. Målene for programmene varierer fra fylke til fylke avhengig av de viktigste miljøutfordringene i det aktuelle fylket. Gjennom regional rådslaging og prioritering fastlegges tiltak og vilkår for tilskudd.

Ordningen ”spesielle miljøtiltak i jordbruket” (SMIL) er spisset mot de spesielle natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og forvaltes av kommunene. Ordningen fungerer som en engangsstøtte til investeringer og vedlikehold.

I tillegg til hovedsystemet for tilskuddene er det etablert særskilte støtteordninger for de til nå 22 utvalgte kulturlandskapene i jordbruket, samt støtte til verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyan. Dette gjøres for å sikre fortsatt drift og få en mer helhetlig kjøtsel og vedlikehold av noen større og spesielt

verdifulle kulturlandskap. Arbeidsdelingen mellom ulike økonomiske virkemidler over Jordbruksavtalen illustreres i fig. 2.3 nedenfor.

Figur 2.3 Miljømål og virkemidler i jordbruket

(fra Meld. St.9 Landbruks- og matpolitikken)

Internasjonale miljømål og avtaler

Internasjonale forpliktelser som kan knyttes opp mot miljøprogram i jordbruket er EUs Nitratdirektiv og EUs rammedirektiv for vann, FNs klimakonvensjon, Gøteborgprotokollen, den europeiske landskapskonvensjonen, kulturminnekonvensjoner og konvensjonen om biologisk mangfold.

EUs nitratdirektiv er rettet mot landbruket og har som mål å redusere forurensningen av vannforekomster som følge av utslipp av nitrogen fra landbruket. Norge har definert sårbare sjøområder for oppfølging av direktivet og tilhørende tiltaksområder. Iht. siste rapportering om Nitratdirektivet (2012) er det behov for å opprettholde dagens innsats for redusert nitrogenavrenning.

Rammedirektivet for vann (Vanndirektivet) er et av EUs viktigste miljødirektiver, der hovedmålet er å sikre beskyttelse og bærekraftig bruk av vannmiljøet, både vassdrag, grunnvann og kystvann. Vannforskriften er den norske gjennomføringen av Vanndirektivet. Forskriften har som mål at man i alle vannforekomster minst skal opprettholde eller oppnå "god økologisk tilstand" eller "godt økologisk potensial" i tråd med nærmere angitte kriterier. Forvaltningsplaner og tilhørende tiltaksprogram skal synliggjøre behov for tiltak i de ulike sektorer, herunder jordbruk.

FNs Klimakonvensjon er en av de internasjonale miljøavtalene fra FN-toppmøtet i Rio de Janeiro i 1992. Konvensjonen legger vekt på føre-var-prinsippet og har som endelig mål en stabilisering i konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren som skal forhindre farlig, menneskeskapt påvirkning av klimasystemet. Kyotoprotokollen er en oppfølging av Klimakonvensjonen. Den trådte i kraft i 2005. Protokollen inneholder spesifiserte utslippsforpliktelser for industrilandene i perioden 2008-2012. Klimameldingen som ble behandlet av Stortinget sommeren 2012 understreker jordbrukets flersidige rolle i å redusere utslipp, øke opptak av karbon og forsyne samfunnet med råstoff til energi.

Gøteborgprotokollen om reduksjon av langtransportert luftforurensning setter begrensninger for utslipp som skaper sur nedbør, overgjødning og helseskade. Norge har påtatt seg å kutte utslippene av ammoniakk med 8 prosent fra 2005 til 2020. Jordbruket står for brorparten av utslippene og må derfor ta en stor del av kuttene.

Den europeiske landskapskonvensjonen har som formål å verne, forvalte og planlegge landskap og organisere europeisk samarbeid på disse områdene. Konvensjonen omfatter alle typer landskap; by- og bygdelandskap, kyst- og fjellandskap. Den tar ikke sikte på å hindre endringer, men å påvirke endringene i en retning som folk ønsker. Konvensjonen legger særlig vekt på landskapet der folk bor og arbeider og der barn vokser opp.

Norge har godkjent konvensjonen og er forpliktet til å følge opp på en rekke områder, bl.a. ved å integrere landskap i politikk på områder som kan ha direkte eller indirekte innvirkning på landskap, herunder jordbrukslandskapet.

Konvensjoner på kulturminneområdet er Granadakonvensjonen om bygningsarven fra 1985, Vallettakonvensjonen om den arkeologiske kulturarven fra 1991 og Farokonvensjonen om kulturminners verdi for samfunnet fra 2011. Sistnevnte flytter fokus fra de tekniske prinsipper for hvordan kulturminnene skal bevares som gjenstander, til de menneskene vi bevarer dem for.

Forpliktelser til å bevare naturmangfoldet er regulert gjennom Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD), Bonn-konvensjonen og Den internasjonale traktaten om plantegenetiske ressurser for mat og landbruk (ITPGRFA). Konvensjonen om biologisk mangfold har som formål å bevare det biologiske mangfoldet, bærekraftig bruk av biologiske ressurser og en rimelig og likeverdig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av genetiske ressurser. Målet for 2010 om å stoppe tapet av biologisk mangfold er ikke nådd og nytt mål er nå satt til 2020.

Bonnkonvensjonen er en global avtale om beskyttelse av dyrearter som trekker over landegrensene. For norsk jordbruk er det især bestander av trekkfugl som krever hensyn. Landene samarbeider om handlingsplaner for arter med særlig utsatte bestander. Per i dag foreligger nasjonale handlingsplaner for åkerrikse, og nye planer er under utarbeidelse for blant andre svarthalespove.

Overordnede rammer i Meld. St. 9 (2011-2012)

Bærekraftig landbruk framgår som et av hovedmålene i Meld. St. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken Velkommen til bords. Norsk landbruk produserer miljøgoder som kulturlandskap og biologisk mangfold, og bidrar til opptak og lagring av karbon. Samtidig kan norsk landbruk påvirke det biologiske mangfoldet i negativ retning og er selv en kilde til forurensning til luft, jord og vann. Produksjonen må tilpasses de rammene som naturen selv setter, og landbruket må ta sin del av ansvaret for å redusere forurensning og klimagassutslipp, og for å ivareta det biologiske mangfoldet.

Landbruks- og matdepartementets miljøstrategi 2008-2015 skal fortsatt danne grunnlaget for det samlede overordnede mål og resultatstyringsarbeidet på miljøområdet i landbruks- og matpolitikken. Viktige miljømål i strategien med relevans for prioriteringer i miljøprogram er å:

- sikre landbrukets kulturlandskap i hele landet, - bidra til et rikt og variert friluftsliv
- opprettholde matvaresikkerhet og et bærekraftig landbruk gjennom bruk og vern av landbrukets genetiske ressurser
- forvalte mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer i landbruket
- bidra til å sikre en god økologisk tilstand i vannforekomstene
- opprettholde Norges høye beskyttelse av helse og miljø på plantevernmiddelområdet
- begrense utslipp til luft (metan, lystgass, CO₂, ammoniakk)

- utnytte verdifulle ressurser i organisk avfall
- sikre 15 prosent økologisk matproduksjon og matforbruk

Landbrukets påvirkning på miljø avhenger av en rekke sammenhenger i naturen og bøndenes selvstendige beslutninger om produksjonsvolum, metoder, gjødselbruk osv. Det er vanskelig å sette miljømål i landbruket som lar seg måle i naturen, og samtidig isolere effektene av tiltak fra andre prosesser og påvirkninger. Det er derfor behov for å videreutvikle indikatorer og gode rapporteringssystemer, slik at effektene av tiltak og virkemidler bedre kan måles og synliggjøres.

I Meld St. 9 (2011-2012) er det vist til at landbruket må ha et langsiktig perspektiv og drives på en miljømessig bærekraftig måte, noe som bl.a. skal ivaretas gjennom videreutvikling av dagens virkemidler. Områder som omtales i meldingen, og som bør vektlegges i miljøprogramarbeidet, er naturmangfold, klima og vannmiljø. Noen sentrale virkemidler på disse områdene er omtalt nedenfor.

Naturmangfoldloven har som formål å ta vare på naturmangfold gjennom bærekraftig bruk og vern. Loven gjelder for all natur og omfatter alle tiltak og aktiviteter som berører naturmangfoldet. Naturmangfoldloven har betydning der natur berøres, både for landbruksforvaltningen og utøverne i næringen.

Loven inneholder en rekke bestemmelser om bærekraftig bruk og vern som er viktige i arbeidet med en bærekraftig forvaltning av landbrukets ressursgrunnlag. I § 7-12 fremgår prinsipper for offentlig beslutningstaking ved utøving av offentlig myndighet som berører naturmangfoldet. Dette gjelder både ved utforming av forskrifter og enkeltvedtak, herunder beslutninger om tildeling av tilskudd. Prinsippene er knyttet til krav til kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), økosystemtilnærming og samlet belastning på naturmangfoldet (§ 10), kostnadsansvar ved miljøforringelse (§ 11) og miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§ 12). §§ 8-12 er ikke selvstendige vedtakshjemler, men retningslinjer ved vurdering og vektlegging etter andre lover, for eksempel jordloven. Veileder fra Miljøverndepartementet (januar 2012) gir nærmere anvisning om bruk av disse bestemmelsene.

Prinsippene i naturmangfoldloven retter seg primært mot å unngå utilsiktede belastninger som følge av annen aktivitet. Ved utforming av miljøprogram og miljøtilskudd i jordbruket, må angrepsvinkelen være noe annerledes. I RMP vil naturmangfold være et formål (blant flere) for bestemte tilskudd, og ivaretagelsen av prinsippene i loven må tilpasses dette.

Virkemidlene knyttet til naturmangfold er under utvikling. Av særlig relevans for jordbruket er vektleggingen av "utvalgte naturtyper" og "prioriterte arter" som kan finnes i kulturlandskapet. Tiltak i de utvalgte naturtypene *slåttemark* og *slåttemyr* er allerede innarbeidet i noen av de regionale miljøprogrammene.

Sammenhengen mellom landbruk og klima er grundig utredet i St.meld. nr. 39 (2008-2009) - Klimautfordringene - landbruket en del av løsningen. Meldingen inneholder en gjennomgang av ulike klimatiltak og landbrukssektorens betydelige potensial for både utslippsreduksjoner og opptak av klimagasser. Klimatiltak og påvirkningsfaktorer i landbruket behandles i en helhetlig sammenheng i Meld. St. 21 (2011-2012) Norsk klimapolitikk. Her pekes det bl.a. på gårdsbaserte biogassanlegg, store sambehandlingsanlegg for husdyrgjødsel og avfall som tiltak for å redusere klimagassutslipp. Meldingen presiserer også at klimahensyn bør ivaretas i forskriften om nydyrking.

Utslippene fra jordbruket var i klimagassregnskapet for 2010 beregnet til 4,3 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, som utgjør om lag 8 prosent av de samlede klimagassutslippene i Norge. Utslippene er hovedsakelig metan (CH₄) og lystgass (N₂O), som står for omtrent hver sin halvpart, med drøye 2 millioner tonn. Utslipp av metan kommer hovedsakelig fra fordøyelsesprosesser hos drøvtyggere og fra gjødsellagre, mens utslipp av lystgass stammer fra omdanning av nitrogen i jord og gjødsel.

Som ledd i satsingen på fornybar energi – herunder målet om økt utbygging av bioenergi med inntil 14 TWh innen 2020 – vil landbruket være den viktigste leverandøren av råstoff til bioenergi. I St.meld. nr. 39 er det lagt fram estimater for hvilke råstoffressurser som finnes både i skogbruket og i jordbruket som potensielt kan nyttes til bioenergi. I denne meldingen er det også satt et mål om å øke bruken av fornybar energi internt i landbruket – og dermed redusere sektorens CO₂-utslipp fra fossil energi. Viktige sektorer er veksthusnæringen og andre næringer med et høyt energibehov som svin- og fjørfeproduksjonen. Det viktigste virkemidlet i denne sammenhengen er Landbruks- og matdepartementets Bioenergiprogram som forvaltes av Innovasjon Norge. I utredningen Klimakur 2020 vurderes produksjon av biokull og lagring i jord som et mulig tiltak, men kostnadseffektiviteten er usikker pga. lite sammenligningsgrunnlag. Det kreves derfor mer forskning og utprøving før det kan startes opp i stor skala.

Optimalisert gjødsling og jordarbeiding har gunstige virkninger på klimautslipp, men også på avrenning av næringsstoffer til vassdrag. Fosfor og nitrogen i husdyrgjødsel er viktig plantenæring, men næringsstoffene kan også havne på avveie i luft og vann. For å bedre utnyttelsen av husdyrgjødsel, har det siden 2008 vært etablert en pilotordning med tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i 5 fylker. Pilotordningen utfases etter 2012, samtidig blir det mulig for fylkene å tilgodese slike tiltak innen RMP. Samtidig er det igangsatt en gjennomgang av forskrift som regulerer lagring og spredning av husdyrgjødsel og av regelverket for gjødslingsplan. Utfallet av dette arbeidet vil være grunnlag for videre utvikling av tilskudd til miljøvennlig gjødselspredning.

Avrenning av fosfor og nitrogen samt erosjon av jordpartikler reduserer vannkvaliteten i vassdrag og kan bidra til redusert drikkevannskvalitet. Aktiviteten i forvaltningen knyttet til tiltak for redusert næringsstoffavrenning og vannforurensning har de siste årene vært rettet mot å følge opp Vannforskriften. Forskriften gir rammer for fastsettelse av miljømål som skal sikre en mest mulig helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannforekomstene.

Det er vedtatt forvaltningsplaner og tiltaksprogrammer for vannområder i første planperiode, og arbeidet med planer for øvrige vannområder er startet opp. I henhold til vannforskriften skal alle vannforekomster minst opprettholde eller oppnå god økologisk tilstand eller godt økologisk potensial innen seks år etter at første forvaltningsplan er trådt i kraft (dvs. henholdsvis 2015 og 2021).

Oppfølgingen av vannforskriften stiller store krav til faglig kunnskap og kompetanse i landbruket, og utløser et betydelig behov for lokal kunnskap om naturgitte forhold og deres betydning for vannkvaliteten. Det blir krevende for landbruket å oppnå målet innen de gitte tidsfrister i områder med erosjon og i områder med omfattende husdyrhold. Forvaltningsplanene viser at det er behov for å videreutvikle virkemidlene innen jordbruket, og å bedre resultatrapporteringen. Forskrifter og økonomiske virkemidler i regionale miljøprogram vil her stå sentralt.

Programmål

Programmål for nasjonalt miljøprogram fremgår av oversikten nedenfor, gruppert etter miljøtema.

Miljøtema	Målformuleringer
Kulturlandskap	Ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap
	Ta vare på variasjonen i jordbrukets prioriterte kulturlandskap
Biologisk mangfold	Et mangfold av naturtyper med registrert biologisk mangfold skal restaureres og vedlikeholdes innen 2020
	Status for truede arter i jordbruket skal bedres innen 2020
	Økt bruk og vern av landbrukets genetiske ressurser
Kulturminner og kulturmiljøer	Status for kulturminner og kulturmiljøer i jordbruket skal bedres innen 2020
Tilgjengelighet og friluftslivsverdier	Allmennhetens tilgang til jordbrukets kulturlandskap skal bedres
Avrenning til vassdrag og kyst	Ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal nedklassifiseres innen 2021
	De mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder skal ha bedret status innen 2015/2021
Plantevernmidler	Helse og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket skal reduseres innen 2021
Utslipp til luft	Jordbruket skal øke opptak av karbon i jord
	Jordbruket skal redusere utslipp av lystgass (N ₂ O) og/eller metan (CH ₄)
	Utnyttelsen av næringsstoffer i husdyrgjødsel skal bedres, med reduserte utslipp av ammoniakk tilsvarende 8 prosent innen 2020
Økologisk jordbruk	15prosent av jordbruksarealene og 15 prosent av husdyrholdet skal være økologisk innen 2020

Miljøtemaene og målstrukturen er forankret i målene i Meld. St. 9 (2011-2012) om landbruks- og matpolitikken. Hovedlinjene er videreført fra forrige miljøprogram, med tillegg av miljøtemaet ”utslipp til luft”. Tilhørende målformuleringer omfatter klimainnsatser og forpliktelser som Norge har påtatt seg gjennom arbeid med Gøteborgprotokollen.

Sentrale miljøtema er knyttet til verdier i kulturlandskapet og innsats mot forurensning. For kulturlandskap innebærer målstrukturen et mål for kulturlandskapet generelt (”hverdagslandskapet”) og et for prioriterte kulturlandskap (landskap prioritert ut fra gitte kriterier). I tillegg er det laget egne mål knyttet til biologisk mangfold og kulturminner/kulturmiljøer for å synliggjøre den spesielle miljøinnsatsen.

For forurensning finnes mål om redusert bruk av plantevernmidler, reduserte utslipp til luft og bedret status for vassdrag og kystområder. For vannmiljø finnes et generelt mål om at ingen vannforekomster skal nedgraderes til dårligere status, og et spesielt mål om at utsatte vannforekomster skal oppnå bedre status.

Målformuleringene skal synliggjøre en ønsket utvikling og gi holdepunkt for å vurdere mål- og resultatoppgåelse. Målene skal også ivareta behovet for en helhetlig rapportering på tvers av virkemidler og uavhengig av forvaltningsnivå. Mål knyttet til vannforurensing bør gjelde fram mot 2021 og biologisk mangfold og kulturminner fram mot 2020, i samsvar med de overordnede miljømålene (i LMD og MD).

Arbeid med miljømål, målformuleringer, rapportering og måling inngår i et helhetlig arbeid med å systematisere og operasjonalisere målene på landbruks- og matområdet. Forslaget fra den partssammensatte arbeidsgruppen som utarbeidet forslag til ny rapporteringsstruktur for jordbruk og miljø, legger til rette for en framtidig rapportering fra miljøprogramarbeidet, med indikatorer, datainnsamling og analyser. Se vedlegg II for tabell over indikatorer.

I samsvar med forslaget fra arbeidsgruppen tas det sikte på å etablere et system med årlig rapportering, samt evaluering hvert fjerde år som gjelder for alle miljøvirkemidler i miljøprogram. Rapportering på aktivitetsdata fra virkemiddelbruken bør derfor gjøres årlig, mens mer grundige analyser av måloppnåelse gjøres hvert fjerde år. Det er ikke nødvendigvis behov for gjennomgang av alle ordninger i programmene hvert fjerde år, men det bør minimum gjøres en samlet vurdering av alle miljøvirkemidler sett i lys av programmålene hvert 8. år (jf. Mål innen 2020 og 2021).

Virkemidler nasjonalt

Virkemidlene som inngår i nasjonalt miljøprogram er

- tilskudd til skjøtsel av jordbrukslandskap (areal- og kulturlandskapstilskuddet)
- tilskudd til dyr på beite (inn- og utmark)
- tilskudd til bevaringsverdige storferaser for å bevare genetisk mangfold
- tilskudd til økologisk jordbruk
- krav om miljøplan

I tillegg til disse virkemidlene rettet mot jordbruksforetak, finnes også programmer for å utvikle og øke kunnskap på miljøområdet, samt utviklingsmidler for økologisk jordbruk.

De store ordningene over nasjonalt miljøprogram, som areal- og kulturlandskapstilskuddet og beitetilskuddene, skal bidra til at det norske jordbruksarealet holdes i hevd. Disse ordningene utgjør per i dag over 80 prosent av de samlede miljørettede tilskudd over jordbruksavtalen. Tilskudd for arealer og beitedyr stimulerer til å opprettholde drift over hele landet, også i marginale områder. Arealbaserte tilskudd stimulerer til mindre intensiv drift og derav mindre miljøbelastning enn om støtten skulle utmåles per produsert enhet.

Bevaring av genetiske ressurser inngår blant mål og virkemidler i nasjonalt miljøprogram. Som landsomfattende virkemiddel finner vi tilskudd til bevaringsverdige storferaser, samt tilskudd til formeringsmateriale av kulturplanter. I tillegg forekommer tilskudd innen RMP til bevaring av husdyrraser og ivaretagelse av biologisk mangfold. Landbruket har ansvar for bevaring av genetisk variasjon hos husdyr, kulturplanter og i kulturlandskapet.

Tilskudd til bevaringsverdige storferaser inngår som påslag til husdyrtilskuddet. Antallet gårder med bevaringsverdige storferaser og antallet dyr har økt siden 1990, med sterkere økning etter år 2000 da tilskuddet ble innført. Alle rasene regnes imidlertid fortsatt som truet etter FAOs definisjon (færre enn 1 000 hundyr i avl) og status er særlig alvorlig for de tre minste populasjonene som ligger rundt 130 avlskyr per rase. Meld. St. 9 (2011-2012) påpeker at genetiske ressurser bør ivaretas i naturens økosystem (in situ) og i bondens åker (on farm), og at næring, bønder og frivillige aktører må stimuleres til å ta i bruk dette mangfoldet. Slik aktiv bruk vil sørge for at genressursene og kunnskapen om dem er tilgjengelige for å møte nye vekstforhold, klimaendringer, sykdommer, miljøkrav, forbrukerønsker eller øke produksjonen.

Det er et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2015. For å støtte opp om målet ytes tilskudd til produsenter og midler til utviklingstiltak innen økologisk landbruk. Produksjonstilskuddene omfatter omleggingstilskudd, arealtilskudd og husdyrtilskudd. Utviklingsmidlene omfatter veilednings- og utviklingstiltak i hovedsak rettet mot nye produsenter, markedstiltak bl.a. for å stimulere omsetningsleddet, nasjonale pilotprosjekter som kan involvere både primærprodusenter og forbrukere, gjennomføring av regionale handlingsplaner, samt tilskudd til økologisk formeringsmateriale.

Øvrige midler til utredningsprosjekter og informasjonstiltak på miljøområdet er fra 2013 samordnet i Klima- og miljøprogrammet, som dermed overtar for tidligere program for informasjons- og utviklingstiltak miljø, samt Nasjonalt utviklingsprogram for klimatiltak. Klima- og miljøprogrammet skal omfatte temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, vannmiljø, samt omhandle kulturlandskap, naturmangfold og relaterte utfordringer. Forvaltningen av det nye Klima- og miljøprogrammet er lagt til SLF og Fylkesmannen. Partene i jordbruksoppgjøret avtaler fordelingen i eget møte.

Klima- og miljøprogrammet vil være et nyttig verktøy for kunnskapsoppbygging bl.a. om effekter av aktuelle klimatilpassede driftsformer i jordbruket. Programmet vil gi et viktig underlag for å innarbeide klimarelaterte virkemidler i RMP de kommende årene.

Veien videre for miljøvirkemidlene: Utvikling og samordning

Nasjonalt miljøprogram 2012 (og de rullerte regionale programmene) bygger videre på dagens modell hvor de økonomiske miljøvirkemidlene forvaltes på tre ulike forvaltningsnivå. Hver for seg og i sammenheng, søker alle virkemidlene å oppnå en helhetlig miljøinnsats. De kommunale SMIL-midlene er engangsbeløp, til investeringer og istandsetting. De nasjonale og regionale virkemidlene er innrettet med årlig godtgjørelse for spesifisert drift og skjøtsel, hvor innsatsen gjentas. De nasjonale virkemidlene har et bredt nedslagsfelt, mens SMIL-tilskuddet, i mange tilfeller gjennom krav om miljøplan trinn 2, er målrettet til behovene på det enkelte bruk.

De regionale miljøprogrammene har både brede og mer spissede virkemidler/tiltak og fylkene gjør kontinuerlig arbeid for å prioritere mellom disse på en god måte. For å styrke innsatsen mot forurensning har fylkene Østfold, Akershus og Rogaland gjort et nybrottsarbeid med etablering av "Miljøavtaler". Her kan bønder i utvalgte områder inngå avtaler med forvaltningen om å gjennomføre en kombinasjon av tiltak. Slik kan man oppnå et godt samspill av tiltak og unngå at miljøgevinster går tapt. Miljøavtaler vil være en tilnærming som bør utvikles og styrkes framover, både som en offensiv innsats over et sammenhengende område for å bedre miljøtilstanden og en defensiv innsats for å unngå at objekter og forekomster forfaller. I slike tilfeller bør arbeid og innsats baseres på en skjøtelsplan og forankring i miljøplan trinn 2. Truede arter, naturtyper og bevaringsverdige kulturminner i jordbrukslandskapet, vil være miljøformål som i stor grad krever skjøtelsplan.

Det er en forventning om økt innsats for naturmangfold og klima i perioden framover. Blant aktuelle tiltak er å ivareta leveområder og minske tap av karbon. Slike formål har noen særtrekk i form av at de ønskelige prosessene er svært langsomme, mens uønskede prosesser kan gå relativt raskt. Å oppnå ønsket utvikling kan kreve jevn innsats over tid, mens forsømmelser kan sette systemet i revers og innsatsen raskt gå tapt. Ved tilskudd på disse områdene bør man derfor ideelt stimulere til vedvarende innsats. Ved tiltak for biologisk mangfold besørger dette dels gjennom forankringen i skjøtelsplaner. Et virkemiddel i tillegg kan være å yte en bonus for vedvarende innsats, som faller bort hvis man forsømmer seg. Slike grep vil være en forutsetning for virkemidler knyttet til opptak av karbon i jord.

Framover vil det også være aktuelt å se miljøprogramsatsingen sterkere i sammenheng med tilskuddsordningene for utvalgte naturtyper og prioriterte arter, samt midlene til vern og sikring av fredede og andre særlig verdifulle kulturmiljø og landskap over Miljøverndepartementets budsjett. Dette er midler som har likeartede formål som ordningene i miljøprogram, bl.a. ved at de skal gå til aktiv skjøtsel og andre tiltak som bidrar til å ta vare på områder og arter.

3 Rammer for de regionale miljøprogrammene

Generelle rammer

I jordbruksoppgjøret 2012 ble det bestemt å videreføre RMP som 4-årige programmer, der rullerte programmer skal tre i kraft med virkning fra 2013. I rulleringen høsten 2012 skal fylkesmannen videreføre arbeidet med økt målretting av midlene til tiltak som gir mest miljønytte. Som tidligere skal alle som er mottakere av produksjonstilskudd og som kvalifiserer for de aktuelle ordningene under RMP, være berettiget årlige tilskudd.

De nye programmene utarbeides i samarbeid med det regionale partnerskapet. Fylkesmannen fastsetter de regionale miljøprogrammene i fylket etter samråd med fylkeslagene til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Som et ledd i en mer regionalt tilpasset landbruks- og matpolitikk, skal det opprettes Regionale bygdeutviklingsprogram, jf. Meld. St. 9. Disse programmene skal bestå av allerede eksisterende ordninger rettet mot næringsutvikling. De Regionale bygdeutviklingsprogrammene skal også omfatte ordninger rettet mot miljøtiltak på regionalt nivå. Her skal dagens regionale handlingsrom videreføres. De Regionale bygdeutviklingsprogrammene skal bidra til å styrke og samordne det regionale nærings- og miljøarbeidet på landbruks- og matområdet, og bidra til økt mobilisering av lokale ressurser og til å bygge opp under den lokale vekstkraften.

De Regionale bygdeutviklingsprogrammene skal inneholde regionale planer og virkemidler for å fremme landbruksbasert næringsutvikling og målrette miljø- og klimaarbeidet i sektoren. De vil bestå av følgende tre hovedelementer:

- Regionale næringsprogram (RNP)
- Regionale miljøprogram (RMP)
- Regionalt skog- og klimaprogram (RSK)

Ansvar for å lede arbeidet med å utvikle og gjennomføre det Regionale bygdeutviklingsprogrammet legges til Fylkesmannen. RMP vil videreføres innenfor denne overbygningen.

Fylkesmannen skal gjennom RMP-arbeidet styrke samhandlingen med kommunene på landbruksområdet. Dette skal, som tidligere, gjøres ved å synliggjøre geografisk fordeling av tiltakene i RMP og ved å bidra til at RMP følger opp med tilskudd til årlig skjøtsel og vedlikehold der kommunen har innvilget tilskudd til investeringer. Neste planperiode for RMP skal angi retningslinjer for fordelingen av SMIL-midler til kommunene. Fylkesmannen skal også bidra til at kommunene tar en aktiv rolle i prosjektprioriteringene for SMIL og stimulerer til felles satsinger på tvers av kommunegrensene.

LMD har i samråd med næringsorganisasjonene bestemt at det skal innføres et menybasert system for tilskuddene i RMP. Overgangen til et menysystem for tiltakene (tilskuddsordningene) må ses i sammenheng med et nytt elektronisk søknads- og saksbehandlingssystem (eStil), som nå utvikles. Innføringen av en meny har som utgangspunkt at sammenfallende miljøformål følges opp med ordninger som utmåles på samme måte i alle fylker. Overgang til et menysystem vil også være en anledning til å tydeliggjøre miljørettingen av ulike tiltak. Menyen gir dessuten grunnlag for en mer enhetlig rapportering av jordbrukets miljøinnsats på landsbasis.

Menyen innebærer at tiltak i det enkelte fylke velges ut fra en forhåndsdefinert meny. Innføringen av menyen imøtekommer et behov om større harmonisering. Samtidig legges det gjennom innføring av menyen,

sammen med et nytt søknads- og saksbehandlingssystem, til rette for en effektivisering i forvaltningen av RMP.

Ved utarbeidelse av menyen er det lagt til grunn at tiltakene i de eksisterende programmene i all hovedsak skal kunne videreføres. Enkelte tiltak i eksisterende miljøprogram med flersidige eller uklare miljøformål kan imidlertid ikke videreføres i uendret form. Ved valg av tiltak fra menyen må fylkene eksplisitt ta stilling til hvilke formål som skal prioriteres og bestemme hvilke(t) tiltak som skal benyttes for å ivareta hvert formål. Det skal dessuten legges vekt på at tilskudd ytes for faktiske årlige ekstrakostnader eller ulemper. Dermed utgår enkelte etablerte ordninger for tilskudd til vedlikehold av bygninger, gjerder og andre installasjoner, hvor det kan være usikkerhet om omfanget av årlig ekstrainsats. I enkelte tilfeller kan disse tiltakene passe inn under SMIL-ordningen eller ordningen for organisert beitebruk. Fylkesmannen skal legge vekt på brukerorientert informasjon overfor næringsutøverne om de endringene som nå gjøres.

Det kan ikke opereres med andre tiltak, andre utmålingsenheter eller flere tiltaksklasser enn det som framgår av tabellen i vedlegg I. Dersom det i rulleringen fremkommer særskilte behov som ikke kan tilpasses innenfor menyen, skal det tas kontakt med SLF for nærmere avklaring.

Oppbyggingen av menyen er nærmere omtalt i nedenfor.

Forskrift om miljøplan ble vedtatt i 2003, og gjelder alle foretak som mottar produksjonstilskudd. Miljøplan er et verktøy for det enkelte foretak for registrering, planlegging og dokumentasjon av miljøtiltak knyttet til jordbruksdriften. Formålet med miljøplan er at den skal føre til mer miljøvennlig jordbruksproduksjon og til at positive miljøeffekter av jordbruksdriften blir holdt ved like eller øker. Miljøplan skal også bidra til at den enkelte næringsutøver iverksetter miljøtiltak i en helhetlig sammenheng, med utgangspunkt i brukets ressursgrunnlag og lokale miljøutfordringer. Krav om miljøplan trinn 1 bør forvaltningsmessig være likt når det gjelder tiltak for å møte spesifikke, regionale miljøutfordringer i jordbruket. Det legges til grunn at alle fylker innarbeider Miljøplan trinn 1 som et grunnvilkår for å motta tilskudd i sin RMP-forskrift til første søknadsomgang i perioden 2013-2016.

Som omtalt nedenfor, skal fylkene selv oppstille vilkår for de ulike RMP-tiltakene. Ut fra likhetshensyn er det likevel nødvendig at enkelte vilkår og administrative forhold er felles for alle fylkene. Dette omfatter:

- Regelverk og rutiner for søknadsomgangen skal foreligge innen en frist som fylkesmannen selv bestemmer. Søknadsmaterialet som presenteres for søker kan justeres fram til 31. juli. Søknader skal derfor legges fram på materiale som foreligger per 31. juli.
- Søknader skal leveres innen 20. august, men kan leveres senere dersom Fylkesmannen bestemmer det.
- Søknader levert etter fristen skal behandles ordinært, men innvilget tilskudd vil bli avkortet med et fastsatt kronebeløp per dag forsinkelsen varte. Søknader levert senere enn 20 dager etter fristen skal avvises av kommunen, dersom det ikke er gitt særskilt dispensasjon fra søknadsfristen.
- Innvilget beløp under 500 kr kommer ikke til utbetaling.
- Areal- og dyretall i søknaden skal samsvare med situasjonen per 31. juli. Denne datoen er satt for å kunne kontrollere data opp mot søknad om produksjonstilskudd. Søknaden kan sendes fra og med registreringsdatoen 31. juli.
- Eventuell kontroll vil foregå etter at tiltaket er gjennomført. Kontrollen må derfor i stor grad være basert på dokumentasjon som søkeren fremlegger.
- Foretaket skal ha Miljøplan trinn 1.

Nedslagsfeltet for de regionale miljøtilskudd følger fylkesgrensene. Tiltak betjenes derfor etter regelverk i det fylket hvor tiltaket gjennomføres. Søknader skal sendes til kommunen der driftssenteret ligger. Om foretaket gjør tiltak i andre fylker enn der driftssenteret ligger, må det sendes egen søknad for hvert fylke. Ved slik søknad til annet fylke, skal søknaden sendes til den kommunen hvor søker disponerer størst areal.

Enkelte tilskudd retter seg mot beiting i utmark hvor beiteområdet kan være på begge sider av en fylkesgrense. Hvis det er uklart hvilket fylke man tilhører, bør det stedfestes til det fylket hvor foretakets driftssentrum ligger eller i det fylket hoveddelen av tiltaket/aktiviteten gjennomføres.

I tillegg til fylkesgrensene vil enkelte tiltak være avgrenset til et nærmere definert nedslagsfelt. Nedslagsfeltet bestemmes av Fylkesmannen. For informasjon om nedslagsfelt for tiltak som skal vises på elektronisk kart for søker og saksbehandler, vil SLF gi nærmere retningslinjer og rutinebeskrivelser.

Tiltak i RMP skal stedfestes, med dokumentasjon i kart som legges ved alle søknader. Nytt elektronisk søknads- og saksbehandlingssystem (eStil) omfatter en elektronisk kartløsning for kartfesting. Stedfesting i elektroniske kart gir økt synliggjøring av miljøinnsatsen og grunnlag for datainnsamling, analyser og resultatoppfølging. Det er en forutsetning at opplysninger i RMP-kart blir gjenspeilet i miljøplankart, og omvendt der det er relevant for søknaden.

Kartene som søker og saksbehandler har tilgang til gjennom eStil, har miljøinformasjon som vil kunne være en betingelse for tilskudd. Her inngår registreringer i Askeladden, Naturbase, samt fylkets prioriterte vannområder som definerer nedslagsfelt for tiltak innen miljøtema vannmiljø. Det tas sikte på at fylkene i framtiden kan tilføye informasjon om nedslagsfelt for andre tiltak inn i kartløsningen, etter retningslinjer og rutinebeskrivelser fra SLF.

Miljøfaglige rammer

RMP for neste periode skal bygge videre på de miljøutfordringene som ble pekt ut i inneværende periode. Samtidig skal fylkene gjennomgå og oppdatere utfordringer og prioriteringer, bl.a. med sikte på en tilpasning til programmålene angitt i kap. 2. Det er ønskelig at fylkene videreutvikler og styrker sin mål- og resultatstyring som et ledd i en regional tilpasning til disse programmålene. Dette kan operasjonaliseres ved at fylkene ut fra vurderinger av regionale utfordringer og rammebetingelser, setter egne resultatmål for de ulike miljøtemaene i RMP.

Fylkesmannen skal foreta de miljømessige prioriteringer - og tilhørende valg av tiltak fra menyen - i samråd med faglagene regionalt. De nærmere miljøprioriteringene (for eksempel områdeverdier, skjøtelses- og driftsformer) skjer ved bruk av tiltaksklasser i menyen, samt ved å oppstille nødvendige vilkår (arealkjennetegn, geografisk nedslagsfelt, dyreslag, skjøtelsesmetoder) i regelverk og utfyllende informasjon fra fylkesmannen. Videre skal fylkene, som tidligere, bestemme tilskuddsnivå, satser, maksimumsbeløp samt eventuelle begrensninger for arealer og dyretall m.m.

Tiltak som omsøkes i RMP skal være dokumentert i foretakets miljøplan. Det innebærer at arealer og elementer innen miljøtema "kulturlandskap", "biologisk mangfold" og "kulturminner/-miljøer", "friluftsliv og tilgjengelighet" og "avrenning til vassdrag og kyst" også skal være kartfestet i miljøplan. Dersom verdiene krever skjøtsel eller hensyn ut over det man kan forvente ved vanlig landbruksdrift, kreves en skjøtelsesplan for arealet. Vilkår om slik skjøtelsesplan kan med fordel inngå som miljøplan trinn 2. Tiltak i utvalgte naturtyper og fredede kulturminner bør avklares i samråd med regionale miljøvern- og kulturminnemyndigheter.

Som omtalt i kap. 2 foran, skal prinsippene i §§ 8-12 i naturmangfoldloven legges til grunn også i tilknytning til beslutninger om tildeling av tilskudd innen jordbruket. I gjennomgangen av miljøutfordringene for det enkelte fylke og prioriteringen av tiltak i gjeldende RMP, er ivaretagelse av bl.a. landskapsverdier, økosystemer, naturtyper og arter tillagt stor vekt. De forutsetninger som ligger inne i denne loven om

beslutninger som berører naturmangfold synes dermed godt ivaretatt i RMP så langt. Det legges til grunn at fylkene i faglige oppdateringer og oppdatering av regelverket for RMP, opprettholder og gjerne konkretiserer vektningen av naturmangfold i beslutningsgrunnlaget for RMP-tilskudd.

Kommentarer til de ulike miljøtemaene:

Kulturlandskap

Tiltakene skal bidra til drift og skjøtsel av arealer som har særlige landskapsmessige verdier. Tilskudd retter seg mot skjøtsel i form av slått eller beite som viderefører tradisjonell drift og ivaretar landskapets verdier.

I menyen er det skilt mellom aktivitetsområdene ”regionalt prioriterte kulturlandskap” og ”oppretholde kulturlandskapet”. Aktivitetsområdet ”regionalt prioriterte kulturlandskap” omfatter spissede tiltak, rettet mot områder av særlig verdi og interesse.

Aktivitetsområdet ”oppretholde kulturlandskapet” har bredere nedslagsfelt, som skal stimulere landskapskjøtsel og landskapskapsyn mer allment.

Biologisk mangfold

Kulturlandskapet huser et mangfold av planter og dyr, hvor verdiene er avhengig av fortsatt bruk, skjøtsel og vedlikehold. Tilskuddene innen dette miljøtemaet er bl.a. rettet mot å stimulere tradisjonell skjøtsel av kulturbetingede naturtyper, bevaring av husdyraser og kompensere for ulemper når trekkfugl slår seg ned på jordbruksareal.

Tiltak som er innrettet med arealtilskudd er stort sett forbeholdt arealer av dokumentert verdi for plante- og dyrelivet. Enkelte arealer er utpekt som ”utvalgte naturtyper” etter naturmangfoldloven, andre er identifisert av kommunen og registrert i DNs Naturbase. Dokumentasjonen av verdier gir grunnlag for å vurdere rett skjøtsel og stille vilkår.

Selv om tilskudd innen ”biologisk mangfold” primært retter seg mot arealer av dokumentert verdi, kan det være grunn til en viss åpning for tiltak som støtter plante- og dyrelivet på sikt. Eksempler på det er etablering av nye styvingstre, samt hensetting og skjøtsel av småbiotoper og korridorer i kulturlandskapet hvor dyr og planter finner tilflukt. Det er viktig å innrette tilskuddet til å premiere kontinuerlig innsats, slik at verdiene ikke forsvinner.

For tiltak innen aktivitetsområdet ”utvalgte naturtyper” finnes, i tillegg til tilskudd over jordbruksavtalen, også støtteordninger fra miljøforvaltningen. Disse ordningene bør ses i sammenheng. Tilsvarende overlapping kan oppstå mellom miljøforvaltningens tilskudd for ivaretagelse av ”prioriterte arter”, og midler over RMP som retter seg mot sårbare arter.

Det gis i dag produksjonstilskudd til bevaringsverdige storferaser. Bevaringsverdige husdyraser bør brukes i aktiv og tradisjonell drift slik at de sikres også i fremtiden. For å støtte opp under arbeidet med de bevaringsverdige små storfe- og sauerasene, har fylkene mulighet til å gi RMP-tilskudd. I inneværende periode har 9 fylker ulike tilskuddsordninger rettet mot dette formålet. Det legges til grunn at alle fylkene vurderer dette formålet i sin oppdatering av miljøutfordringer og prioriteringer.

Kulturmiljøer og kulturminner

Bosetting og jordbruksdrift gjennom generasjoner har satt fysiske spor i landskapet, som gravminner, veifar og steinmurer. Tilskuddene innen dette miljøtemaet skal bl.a. synliggjøre disse sporene og bidra til å opprettholde tradisjonelle driftsformer. Fredede kulturminner står her i en særstilling og vil være kulturminner med høy og dokumentert verdi. Rett skjøtsel må avklares i samråd med kulturvernmyndighetene.

I menyen er det skilt mellom fire aktivitetsområder. Aktivitetsområdene ”setring” og ”andre tradisjonelle driftsformer” dreier seg om å oppmuntre tradisjonelle driftsformer. Tiltak innen ”automatisk fredede kulturminner” og ”nyere tids kulturminner” vil i hovedsak dreie seg om vegetasjonskontroll.

Friluftsliv og tilgjengelighet

Allemannsretten legger til rette for at hele samfunnet kan nyte godt av og bruke landbrukets arealer og fellesgoder i utmark, og i jordbrukslandskapet. Tilskuddene innen dette temaet skal dekke vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet.

Avrenning til vassdrag og kyst

Miljøtemaet dreier seg om å redusere erosjon og arealavrenning som belastninger for vassdrag og kyst. En fellesnevner for mange av tiltakene er å redusere jordarbeiding og sørge for et beskyttende plantedekke på arealene om høsten og vinteren. Primært ønsker en å hindre løsriving og transport av jord og næringsstoffer fra arealene, og sekundært å fange dette opp for tilbakeholdelse før det når vassdragene. Tiltakene bidrar i tillegg til å ivareta jordressursene, samt ofte også reduserte utslipp til luft. I tillegg til tiltak på åkerarealer, kan det være aktuelt med tiltak som kantsoner og vedlikehold av fangdammer som (økologiske) rensetiltak.

Tiltakene må tilpasses og dimensjoneres ut fra tilstanden i vannmiljøet. Størst utfordringer finnes i områder med mye åkerbruk eller stor husdyrtetthet. Prioriterte områder vil være særlig sårbare/utsatte vannforekomster og vannområder hvor det er viktig å redusere avrenning fra jordbruksdrift for å nå miljømålene om god økologisk tilstand. Andre områder kan være aktuelle for tiltak for å opprettholde en god vannmiljøtilstand.

Aktuelle tiltak kan medføre ulemper som utsatt våronn, større arbeidstopper, redusert avling eller problem med ugras og andre skadegjørere. Det er derfor viktig å målrette innsatsen for å unngå ressursinnsats uten særlig effekt på vannmiljøet. Tiltakene må være mest mulig lokalt tilpasset. En uspesifikk regel om prosentvis avgrensing av arealet innenfor et vannområde/foretak som ikke skal jordarbeides om høsten anses ikke å være tilstrekkelig målrettet.

RMP er et viktig verktøy for å ivareta landbrukets sektoransvar etter vannforskriften. Som del av gjennomføringen av forskriften kartlegges tilstand og trusler i vannforekomstene. En slik kvalitetssikret kartlegging er et viktig grunnlag for prioritering av innsatsen.

Utslipp til luft

Miljøtemaet dreier seg om å redusere utslipp til luft, herunder klimagassutslipp og luftforurensninger som ammoniakk. Aktivitetsområdet er per i dag begrenset til ”miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel”, men ytterligere aktivitetsområder kan tilkomme. Tiltak med nedfelling, nedlegging og rask nedmolding virker primært mot at nitrogen unnslipper som ammoniakk med påfølgende nitrogennedfall og overgjødsling i naturen. Størst utfordring med nitrogennedfall finnes på Sør-Vestlandet hvor lokale tilførsler kommer på toppen av langtransportert nitrogen fra kontinentet. For øvrig kan alle tiltak være gunstige for vannmiljø, og dermed av interesse der man har vannmiljøutfordringer.

Tiltakenes innvirkning på ammoniakk og avrenning kan være begrenset hvis man ikke samtidig ivaretar gjødsla godt for øvrig. Det gir grunn for at tiltakene følges opp med virkemidler og vilkår som sikrer riktig lagring, næringsbalanse (gjødslingsplan), spredetidspunkt og optimale spredforhold. I særlig sårbare/utsatte vannområder kan det være grunn til å ha vilkår om at foretaket ikke får spre nær vassdrag. En utfordring især med nedfelling, er at det krever tyngre utstyr og mer kjøring som kan skape problem med jordpakking og dannelse av lystgass (N₂O). Tilførselsslanger hjelper til å avverge slike problem.

Fra søknadsomgangen 2013 er tilskuddsrammen for RMP til Rogaland, Hordaland og Agder-fylkene økt, for å innarbeide tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Øvrige fylker vil kunne prioritere formål og tiltak som ligger i miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel opp mot andre miljøformål og -tiltak.

RMP-meny – struktur og omtale av de enkelte tiltakene

Menyen (se vedlegg I) har følgende hovedelementer:

- Miljøtema; ”Nivå 1” på menyen, viser overdordnet miljøtema. Miljøtemaene reflekterer programmålene og er en kategorisering av aktivitetsområder og tiltak. Det vises til omtalen foran.
- Aktivitetsområde; ”Nivå 2” på menyen, viser *hva* man kan bidra til innenfor hvert miljøtema. Aktivitetsområdene innen ”kulturlandskap” og ”avrenning” er todelte, da det er ønskelig å differensiere mellom prioriterte områder og andre områder. Karakteriseringsarbeidet i forvaltningsplaner etter vannforskriften vil være et viktig grunnlag for denne delingen innen miljøtema ”avrenning til vassdrag og kyst”. Det vil imidlertid også være nødvendig med egne faglige vurderinger i enkelte fylker, ut fra jordbrukspåvirkningen til vassdragene.
- Tiltak; ”Nivå 3” på menyen, viser *hvordan* man kan delta, dvs. hvilken drift og skjøtsel m.v. som er tilskuddsberettiget.
- Enhet og subenhet; Enhet er beregningsgrunnlaget for tilskudd. Subenhet er nødvendig å ha med av rapporteringshensyn, og i noen tilfeller for utregning av tilskudd. Dette gjelder for tiltaket ”Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap”. Her vil tilskuddet være basert på en kopling mellom utmålingsenhet og subenhet (dyreenheter og areal), hvor fagsystemet gjør de nødvendige mellomregninger.
- Tiltaksklasser; ”Nivå 4” på menyen, viser ytterligere differensiering av tiltakene. Antall og betegnelse i denne kolonnen er uttømmende, men det er rom for justeringer når det gjelder antall klasser og betegnelser. Dersom et tiltak har tiltaksklasser, kan satsene differensieres mellom disse. Vilkår kan også variere mellom tiltaksklassene.

Innplassering av tiltak i menyen er omtalt nedenfor. Det vil også bli formidlet informasjonsmaterieell og veiledning til bruk av menyen i forkant av søknadsomgangen 2013, som del av innføring av det nye fagsystemet eStil.

Nedenfor er ulike tiltak omtalt, organisert etter miljøtema og aktivitetsområder.

Kulturlandskap

Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap

Tiltaksklassene er ”bygdenært”, ”øyer/holmer/veiløse områder”, ”fjellområde”, ”veikanter”, ”areal med spesielle verdier”. ”Areal med spesielle verdier” vil kunne være bratt areal eller annet areal som har særlige kulturlandskapsverdier.

Nedslagsfeltene må samsvare med én eller flere av de fem tiltaksklassene i menyen. Tiltaksklassene er ment å fange opp den variasjon som finnes i fylkenes RMP-tilskudd i dag.

Utmålingsenhet for tilskudd er dekar. Ved ”slått av veikanter” må antall løpemeter omregnes til daa ved hjelp av en omregningsfaktor.

Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap

Menyen legger opp til at både antall dyr og areal skal veie inn ved utmåling av tilskudd. Systemet kan forstås slik at man mottar en sats per dyreenhet, men avgrenset oppad av en sats per daa (for å unngå overbeiting). Denne avgrensningen må bestemmes ut fra hva som anses som optimalt beitetrykk. En slik tilnærming gjør vilkår om oppholdstid overflødig. Det kan tas spesielle hensyn ved beiting på øyer og holmer, hvor en del av arealet ikke vil være beitemark (knauser, fjell, vann).

Tiltaksklassene er ”bygdenært”, ”øyer/holmer/veiløse områder”, ”fjellområde”, ”verneområde”, ”areal m/spesielle verdier”. ”Areal med spesielle verdier” vil kunne være bratt areal eller annet areal som har særlige kulturlandskapsverdier. Hver tiltaksklasse kan møtes med en særskilt sats per dyreenhet og per arealenhet.

Systemet rommer ikke separate tiltaksklasser for storfe og småfe. For å differensiere mellom de to, vil løsningen være at storfe og småfe omregnes til en standard dyreenhet. SLF legger til grunn at 1 sau/geit = 1 dyreenhet; 1 mjølkeku = 5 dyreenheter; hest og ungdyr av storfe = 3 dyreenheter.

Skjøtsel av særegne landskapselementer

Tiltaket er innrettet med tilskudd per stykk, etter type element, hhv. ”åkerholmer”, ”gårdsdammer” og ”store trær”.

Skjøtsel av bratt areal

Tiltaket er forbeholdt bratt areal av eng og kulturbeite som skjøttes ved slått eller tilsvarende behandling.

Det er to tiltaksklasser etter hellingsgrad. Dersom det er ønskelig å differensiere ytterligere for særskilte områder/arealer, kan disse eventuelt inngå i tiltaket ”slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap”.

Etter menyen vil det ikke være rom for å gi tilskudd til beiting på bratt areal uten andre arealkjennetegn/verdier. Tilskudd til beite av bratt areal må eventuelt gis gjennom tiltaket ”beite av særlig verdifulle jordbrukslandskap”, under tiltaksklassen ”areal med spesielle verdier”.

Organisert beitebruk/drift av beitelag

Tilskudd utmåles per dyr. Det er rom for å differensiere mellom tre tiltaksklasser: ”småfe”, ”storfe/hest” og ”beiting med forsterket tilsyn”. Systemet differensierer ikke ut fra beiteperiode. Standardvilkår om beitetid kan eksempelvis være minimum 6/8 uker.

Tilskuddssatsen må gjenspeile eventuelle vilkår som pålegges beitelaget, eksempelvis gjerdehold. Tidligere tilskudd rettet mot vedlikehold av sperregjerder utgår.

Kommunene skal godkjenne beitelaga, og må rapportere til fylkesmannen på dette. Beitelagskartene opprettholdes som tidligere hos Skog og landskap.

Beite i utmark

Tilskuddet utmåles per dyr. Tiltaket differensierer mellom to tiltaksklasser: ”sau/geit” og ”storfe/hest”.

Separate tilskudd til gjerdehold mv. er ikke inkludert. Dersom gjerdehold er en vesentlig utfordring og forutsetning, må det fremgå av vilkår og gjenspeiles i tilskuddssats.

Biologisk mangfold

Skjøtsel av slåttemark og Skjøtsel av slåttemyr

Tiltakene gjelder slått (beite ikke aktuelt) av arealer som inngår som utvalgte naturtyper etter "Forskrift om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven". Per i dag er dette kun slåttemark og slåttemyr, men det kan bli aktuelt å legge til flere tiltak under dette aktivitetsområdet, ved utvidelse av utvalgte naturtyper.

Områdene som inngår i disse tiltakene må være godt dokumentert, med tilhørende skjøtelsesplaner.

Skjøtsel av kystlynghei

Tiltaket utmåles i dekar og består av rydding, sviing og beiting av kystlyngheia. Tilskudd utmålt per dekar tilsier at områdene må være godt dokumentert, kartlagt og tydelig avgrenset.

Beite av kystlynghei

Tiltaket omfatter kystlynghei som ikke er godt avgrenset og dokumentert. Tilskuddet utmåles derfor per dyreenhet. Det bør vurderes hvordan tiltaket skal følges opp med vilkår om minstekrav til beitetid etc.

Systemet rommer ikke separate tiltaksklasser for storfe og småfe. Om det er behov for å differensiere mellom de to, må løsningen være at storfe og småfe omregnes til en standard dyreenhet. SLF legger til grunn at 1 sau/geit = 1 dyreenhet; 1 mjølkeku = 5 dyreenheter; hest og ungdyr av storfe = 3 dyreenheter.

Skjøtsel (slått) av biologisk verdifulle arealer

Tiltaket består i områdeskjøtsel på arealer av verdi for plante- og dyrelivet. Primært er det snakk om arealer av dokumentert verdi i Naturbasen eller har en tilsvarende miljøfaglig status.

Beite av biologisk verdifulle arealer

Tiltaket består i beite på arealer av dokumentert verdi for plante- og dyrelivet. Slik status krever tydelig avgrensning og dokumentasjon, og tilskudd følger derfor arealstørrelse. I slike tilfeller er det aktuelt å stille vilkår som sikrer rett beitetrykk.

Friarealer for gås i Nord-Tr.lag og Nordland

Tiltak med friarealer for gås dreier seg om å ikke forstyrre sårbare fuglearter som slår seg ned på dyrka mark. Dette gjelder beiteareal for gås (hvitkinngås og kortnebbgås) i Nord-Trøndelag og Nordland. Tilskuddet er å anse som en kompensasjon for ulempe som oppstår. Kartlegging av prioriterte arealer gjennomføres i samarbeid med NINA.

Tilrettelegging av fuglebiotoper

Tiltak i fuglebiotoper innebærer å legge til rette arealer av kulturmark og beitemark for hekking og beiting av fugler. Primært er det tale om arealer av dokumentert verdi og hvor det derfor også foreligger kunnskap om riktig skjøtsel.

Bevaringsverdige husdyraser

Tiltaket består i å holde bevaringsverdige husdyr. Hvert dyreslag har sin tiltaksklasse, sau, geit, storfe, hest. Tilskuddet utmåles per dyr. Hvilke raser som er bevaringsverdige bør identifiseres ut fra genressursutvalgets anbefalinger.

Skjøtsel av gamle enger

Tiltaket består i skjøtsel av areal med stedeegne sorter av eng- og beiteplanter (arvesølv), slik at genressursene ivaretas. Sammenliknet med tiltak i ”biologisk verdifulle arealer”, er det tale om arealer og planter som er noe sterkere påvirket og domestisert. Primært er det tale om arealer av dokumentert verdi og hvor det derfor også foreligger kunnskap om riktig skjøtsel. Her kan inngå en kombinasjon av husdyrgjødsel, slått og beite i pakt med tradisjonell praksis.

Kulturminner og kulturmiljøer

Drift av enkeltseter med melkeproduksjon

Tiltaket innebærer et tilskudd for hver seter med melkeproduksjon. Tiltaksklassene innebærer at minstekrav til oppholdstid er 4 uker, og gir mulighet for å differensiere tilskuddet etter oppholdstid utover dette. Det er også mulig å søke tilskudd for drift av flere setre.

Drift av felleseter med melkeproduksjon

Tilskudd for drift av felleseter fordeles mellom deltakerne i samsvar med deres andel. Tiltaksklassene innebærer at minstekrav til oppholdstid er 4 uker, og gir mulighet for å differensiere tilskuddet etter oppholdstid utover dette. Det er ikke mulig å søke tilskudd for deltakelse i flere fellesetre.

Drift av enkeltseter og felleseter med foredling

Tilskuddet er et påslag for tilskudd til hhv. ”drift av enkeltseter med melkeproduksjon” og ”drift av felleseter med melkeproduksjon”.

Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap

Dette er et arealtilskudd for skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap. Skjøtselen kan foregå på setre i drift eller på setre uten drift. Det vil være aktuelt at det gis bestemmelser om arealbegrensninger, typer skjøtsel mv.

Hesjing

Tilskudd for hesjing utmåles per arealenhet.

Skjøtsel av gravminne

Tiltaket består i skjøtsel rundt enkeltstående gravminne(r), der tilskuddet utmåles per stykk.

Skjøtsel av gravfelt

Tiltaket består i områdeskjøtsel rundt flere gravminner som utgjør et større område, og er utformet som et arealtilskudd, med tiltaksklasser etter skjøtsel (manuell skjøtsel/slått og beiting). Antall gravminner i gravfeltet skal oppgis av søker.

Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner

Tiltaket består i områdeskjøtsel ved fredede kulturminner slik som boplasser, hustufter, dyrkingsspor, veifar mv. Tilskuddet utmåles per areal. I tillegg må søker oppgi antall individuelle kulturminner som inngår (subenhet).

Skjøtsel av bakkemurer, trekker, skigarder

Tiltaket omfatter vedlikehold og skjøtsel av bakkemurer/steingjerder, trekker/alleer og skigarder. Tilskudd gis per løpemeter.

Skjøtsel av rydningsrøyser

Tilskudd for skjøtsel av rydningsrøys gis per stykk.

Skjøtsel av viktige kulturhistoriske områder

Tiltaket består i områdeskjøtsel av viktige kulturhistoriske områder. Tilskuddet utmåles per dekar.

Friluftsliv og tilgjengelighet

Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet

Tilskudd utmåles per løpemeter. Tilskuddssats og vilkår kan variere mellom de to tiltaksklassene benevnt høy tilrettelegging og lav tilrettelegging. Vilkårene kan dreie seg om å vedlikeholde parkering, porter, gjerdeklyv og annen tilrettelegging. Tidligere tilskudd til porter og gjerdeklyv utgår. Innsatsen med slik tilrettelegging må evt. gjenspeiles i tilskuddet for vedlikehold av ferdselsårer.

Avrenning til vassdrag og kyst

Miljøtemaet dreier seg om å redusere avrenning som belastning for vassdrag og kyst.

Aktivitetsområdet ”prioriterte områder” er forbeholdt vannområder hvor man allerede har dokumentert dårlig tilstand og hvor jordbruk utgjør en vesentlig belastning. Aktivitetsområdet ”andre områder” har et bredere nedslagsfelt og er aktuelt for tiltak for å opprettholde en god tilstand. Tiltakene er bygd etter samme lest, men skillelinjen gjør det mulig med ekstra innsats i utsatte eller spesielt sårbare vannforekomster/vannområder. Det er viktig at miljøtiltakene er mest mulig målrettet og tilpasset utfordringene. I sårbare områder kan det være nødvendig å vurdere forskriftsmessige restriksjoner, hvor miljøeffekt må avveies mot produksjonshensyn.

Enkelte av tiltakene i menyen er gjensidig utelukkende, slik som ”ingen/utsatt jordarbeiding” og ”høstharving”. Noen tiltak forutsetter andre tiltak, slik som tilskudd til ”fangvekster sådd sammen med vekster” som kommer som påslag til de tidligere nevnte tiltakene. Andre igjen kan også være ønskelig å kombinere, men uten at dette er noen forutsetning, for eksempel kombinasjonen av ”ingen/utsatt jordarbeiding” og ”grasdekte vannveier”. For å premiere merverdien av pakker/kombinasjoner av tiltak finnes en mulighet for ”miljøavtaler” hvor man avtaler flere tiltak i sammenheng. Her kan for eksempel også gjødslingstiltak under miljøtema ”utslipp til luft” inngå.

Mange tiltak differensieres etter erosjonsklasse. I områder der det ikke foreligger erosjonskart må erosjonsrisikoen bestemmes av kommunen basert på beregning. Bl.a. av hensyn til likebehandling av søkerne, må Fylkesmannen sikre at kommunene gjør beregninger og vurderinger på samme måte.

For tiltakene som er nevnt nedenfor må det i tillegg fastsettes ulike vilkår knyttet til det enkelte tiltak og tilpasset regionale og lokale utfordringer. Dette gjelder for eksempel bredde på vegetasjonssoner med mer, om grasarealer kan gjødsles, om de må høstes, eventuelle krav til fjerning av gras som slås, beite, om det skal være krav om permanent grasdekke osv. For jordarbeidingstiltak kan det være aktuelt å fastsette tidspunkter,

krav til halmdekke, spesielle skjøtselkrav mv. Satsene som fastsettes bør gjenspeile miljøeffekt av tiltaket og graden av restriksjoner det innebærer.

Ingen/utsatt jordarbeiding

Tiltaket innebærer å avstå fra jordarbeiding om høsten, slik at åkeren overvintrer i stubb og derved beskytter mot erosjon. Tiltaket er aktuelt i korn og annet frø til modning, hvor innhøstingen etterlater en stubbåker. Tilskudd utmåles per arealenhet.

Høstharving

Tiltaket innebærer en lett harving, rett etter høsting, som etterlater en stor andel planterester i overflaten. Planterestene vil beskytte noe mot erosjon samtidig som nedbrytingen av halm går raskere. Høstharving har mer begrenset effekt mot erosjon og avrenning enn urørt stubbåker, og tiltaket er begrenset til erosjonsklassene 1 og 2. Tiltaket er aktuelt i korn og annet frø til modning hvor innhøstingen etterlater en stubbåker. Tilskudd utmåles per arealenhet.

Direktesådd høstkorn

Tiltaket innebærer direktesåing med høstkorn i stubb, uten forutgående jordarbeiding. Tilskudd utmåles per arealenhet.

Fangvekster sådd sammen med vekster

Tiltaket innebærer innsåing av gras (undersådd dekkvekst) for å skaffe bedre beskyttelse mot erosjon enn det en oppnår med stubbåker alene. I tillegg vil fangveksten utnytte næringsstoffer i jorda og binde disse i plantematerialet. Tilskudd kan gis som et tillegg til ingen/utsatt jordarbeiding og utmåles per arealenhet.

Fangvekster etter høsting

Tiltaket innebærer tilsåing av fangvekst straks etter høsting ved tidligproduksjon av for eksempel grønnsaker eller poteter. Fangveksten vil vokse utover høsten og ta vare på næringsstoffer på godt gjødselete arealer.

Grasdekt vannvei

Tiltaket innebærer et plantedekke i dråg der det forekommer konsentrert overflateavrenning. Tilskudd utmåles per løpemeter.

Ugjødsla randsoner i eng

Tiltaket innebærer å avstå fra å gjødsla soner mot vassdrag. Tiltaket er aktuelt i områder hvor det er særlig viktig å redusere tilførselen av næringsstoffer til vassdraget. Tilskudd utmåles per løpemeter.

Vegetasjonssone

Tiltaket innebærer ulike typer vegetasjonssoner etablert av miljøhensyn, som f.eks buffersoner langs vassdrag, vegetasjonssoner på tvers av fallet i lange hellingslengder med åpen åker og soner rundt erosjonsutsatte arealer med for eksempel potet eller grønnsaker. Tilskudd utmåles per løpemeter.

Andre grasdekte arealer

Tiltaket innebærer tilsåing med gras som miljøtiltak, for eksempel på spesielt erosjonsutsatte eller flomutsatte arealer.

Tilskuddet er en kompensasjon for å holde gras der det er påkrevd som miljøtiltak. Det er naturlig med vilkår om at arealet ikke jordarbeides, i det minste ikke om høsten. Det vil også være naturlig å kreve at graset høstes minst en gang per år, og at arealet ikke gjødsles senere enn 1. august. Tilskudd utmåles per arealenhet.

Stubb i flomutsatte og vassdragsnære områder

Tiltaket innebærer ingen jordarbeiding om høsten på vassdragsnære og flomutsatte arealer, som et tiltak for særlig beskyttelse av vassdragsnære områder. Tilskuddet kommer som et påslag til det ordinære stubbtilskuddet.

Vedlikehold av fangdammer

Tiltaket innebærer skjøtsel og vedlikehold av fangdammer for at de skal være effektive som rensertiltak. Tilskuddet utmåles per dekar.

Utsatt omlegging av eng

Tiltaket innebærer at man forskyver tidspunkt for ompløying av eng og grønnfôr fra høst til vår. Tilskudd til utsatt ompløying av eng vil ikke være aktuelt på areal der det er gitt RMP-tilskudd for å etablere grasdekke. Tilskudd utmåles per arealenhet.

Miljøavtale

Tiltaket skal fange opp ulike kombinasjoner av tiltak/tiltaks pakker som er nødvendig i særskilt prioriterte områder. (jf. pilotprosjektet i Vestre Vansjø). Aktuelle tiltak i slike miljøavtaler vil kunne være knyttet til håndtering av husdyrgjødsel, redusert gjødsling, jordarbeiding, bruk av vegetasjonssoner og annen miljøvennlig drift. I prioriterte områder er det to tiltaksklasser som gir mulighet for å differensiere tilskuddet ut fra nivå på vilkår eller typer drift.

Stubb i områder med jordtap (vinderosjon)

Tiltaket omfatter ingen/utsatt jordarbeiding på arealer utsatt for vinderosjon og hvor formålet er ressursbevaring, kombinert med redusert tap av jord og næringsstoffer. Tilskudd utmåles per arealenhet.

Utslipp til luft

Tiltakene gjelder miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Tiltak med nedlegging, nedfelling og tilførselsslanger er begrenset til blautgjødsel, mens øvrige tiltak også kan omfatte fastgjødsel og talle.

For å få god oppslutning om tiltak med *nedlegging*, *nedfelling* og *rask nedmolding*, kan det være aktuelt at deler av foretakets areal inngår, og med deler av gjødselbeholdningen. I så fall vil det være naturlig med vilkår om at all husdyrgjødselspredning på omsøkt areal må skje innen en fastsatt frist og med de foreskrevne metoder. I tillegg bør det også vurderes vilkår rettet mot totalbeholdningen, for eksempel slik at gjødsellageret må være tømt senest 1. august. Det må også gjelde lager med fastgjødsel og talle.

Til forskjell fra de øvrige tiltak, retter tiltak med spredning om våren/i vekstsesongen seg mot den samlede gjødselbeholdningen, og mot det samlede arealet som tilføres husdyrgjødsel. Dermed er også vilkår knyttet til tømning av gjødsellageret desto mer sentralt. Utover muligheten for påslag for tilførselsslanger, er alle tiltakene gjensidig utelukkende.

Nedfelling eller nedlegging

Tilskuddet gis per areal som tilføres husdyrgjødsel ved nedfelling eller nedlegging. Her finnes mulighet for å differensiere mellom to tiltaksklasser; gjødsling i voksende kultur, og gjødsling i stubb og åpen åker. Ved tiltak med gjødsling i stubb og åpen åker er det naturlig med vilkår om rask nedmolding.

Bruk av tilførselsslanger

Tiltaket fungerer som tillegg til øvrige tiltak med husdyrgjødsel. Fylkesmannen avgjør hvilke av de øvrige gjødslingstiltak slangetillegget skal gjelde for.

Spredning med rask nedmolding om våren

Tiltaket dreier seg om snarlig harving eller pløying etter overflatespredning av husdyrgjødsel slik at gjødsla nedmoldes raskt. Tilskuddet gis per areal hvor nedmolding gjennomføres innen en fastsatt tidsfrist.

Spredning vår/vekstsesong

Tiltaket dreier seg om at mest mulig av gjødselbeholdningen skal spres om våren eller i vekstsesongen. Tilskuddet omfatter alt areal som tilføres husdyrgjødsel. Foretak som mottar slikt tilskudd kan ikke samtidig motta tilskudd for nedlegging, nedfelling eller rask nedmolding, siden disse øvrige tiltakene alene må innebære at storparten av gjødsla spres vår/vekstsesong.

Plantevernmidler

Aktivitetsområdet ”reduert bruk av kjemiske plantevernmidler” omfatter tre tiltak som kan fungere som alternativ til kjemisk plantevern.

Ugrasharving

Tiltaket innebærer ugrasharving i korn og annet frø til modning.

Hypping/radrensing

Tiltaket består i radrensing/hypping i radkulturer.

Flamming

Tiltaket består i flammebehandling i radkulturer. Innsatsen må ha tilfredsstillende effekt på ugraset, ellers må den gjentas.

Samordning med øvrige miljøtilskudd

Kommunene har en viktig rolle i miljøarbeidet innenfor jordbruket. De forvalter planlovverk og særlover for jordbruket og de økonomiske støtteordningene Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og Nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK). Kommunen er også vedtaksmyndighet for RMP-tilskudd samt produksjonstilskudd.

Fylkesmannen skal bruke RMP-arbeidet som en arena for å samordne RMP-tiltak og tiltak som ivaretas gjennom SMIL-ordningen. Dette kan bl.a. gjøres ved å prioritere SMIL-midler til kommuner som vektlegger ryddetiltak i områder og arealer som har aktive bønder og store miljøverdier.

Midlene fra miljøforvaltningen til utvalgte naturtyper og RMP-midler kan i en del tilfeller ”møte hverandre”, for eksempel ved behov for skjøtsel av slåttemarks-lokaliteter. Tilskuddene har ulike vilkår og nivå, men formålene ved ordningene er i stor grad like. Fylkesmannen bør i slike tilfeller legge vekt på hvilken fordeling som gir størst miljønytte og tilstrekkelig innsats over tid, noe som i de fleste tilfeller betyr et spleiselag mellom ulike typer midler for de aktuelle områdene. Samtidig bør det være rom for en spesialisering, slik at et større omfang verdifulle arealer kan ivaretas

Rapportering

Rapporteringen fra RMP vil følge samme løp som resten av miljøprogramsatsningen, med årlige rapporteringer fra søknadssystemene og nærmere analyser og kvalitative rapporteringer hvert fjerde år. Menyen i RMP er harmonisert med programmålene, og vil således være et viktig verktøy for å trekke ut relevant data for rapportering på en ønsket utvikling. Av statistikkhensyn er det viktig at tiltak med samme type miljøformål innplasseres på samme sted i menyen på tvers av fylkesgrensene.

I det nye fagsystemet vil også kart være en viktig del av rapporteringsverktøyet. Stedfesting av tiltak gir større muligheter til å analysere treffsikkerheten av virkemidlene og vil være en viktig del av kvalitative rapporteringer.

Det legges opp til at rapporteringen fra miljøprogramarbeidet følger forslaget fra den partssammensatte arbeidsgruppen. Dette omfatter indikatorer som bør/kan rapporteres hvert år fra søknadssystemene og hvert fjerde år, som i større grad vil kreve nærmere analyser. Nærmere analyser forutsetter geografisk rapportering av tiltak. Dette består i både kvantitative og kvalitative indikatorer, bl.a. for å hindre skeivmåling og for å få et mer balansert bilde på miljøinnsatsen. Enkelte indikatorer kan tas i bruk i dag, andre trenger videreutvikling for å kunne tas i bruk i full bredde.

Gjennomgang sentralt

Avtalepartene har i eget møte godkjent rammer og prosess for valg av tiltak i RMP-menyen (jf innledning i kap. 3). Denne godkjenningen erstatter den tidligere sentrale godkjenningen av det enkelte fylkes program. Oppdaterte regionale programmer skal sendes til SLF innen 31.12.2012, for gjennomsyn. SLF vil kontrollere at programmene er i samsvar med nasjonalt miljøprogram og forutsetningene i menyen. SLF vil ta opp spørsmål ved evt. uklarheter og gi en kortfattet tilbakemelding innen utgangen av januar 2013. Dersom det er uenighet mellom faglagene regionalt og fylkesmannen i fastleggingen av fylkesvise miljøprogram, skal fylkesmannen melde dette til SLF for videre avklaring med partene sentralt.

For fylker hvor det avtales senere innsending (for eksempel på grunn av samordning med arbeidet med regionale bygdeutviklingsprogram) vil det bli avklart et annet tidspunkt for tilbakemelding.

Vedlegg I

RMP-meny

Miljøtema	Aktivitetsområder	Tiltak	Utmålingsenhet	Subenhet	Tiltaksklasse
Kultur-landskap	Regionalt prioriterte kulturlandskap	Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	Daa		5 stk: Bygdenært, øyer/holmer/veiløse områder, fjellområde, areal m/spesielle verdier, veikanter.
		Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap	Dyreenheter	Daa	5 stk: Bygdenært, øyer/holmer/veiløse områder, fjellområde, verneområde, areal m/spesielle verdier
		Skjøtsel av særegne landskapselementer	Antall		3 stk: Åkerholmer, gårdsdammer, store trær
	Opprettholde kulturlandskapet	Skjøtsel av bratt areal	Daa		2 stk: Helling 1:5, helling 1:3
		Drift av beitelag	Dyretall		3 stk: Sau/geit, hest/storfe og sau/geit/storfe med forsterket tilsyn
		Beite i utmark	Dyretall		2 stk: Sau/geit og hest/storfe
Biologisk mangfold	Utvalgte naturtyper	Skjøtsel av slåttemark	Daa		
		Skjøtsel av slåttemyr	Daa		
	Prioriterte naturverdier	Skjøtsel av kystlynghei	Daa		
		Beite av kystlynghei	Dyreenheter	Daa	
		Skjøtsel av styvingstrær	Antall		
		Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer	Daa		
		Beite av biologisk verdifulle arealer	Daa		
		Friarealer for gås i Nord-Tr.lag og Nordland	Daa		3 stk: Høyt beitetrykk, middels beitetrykk, lavt beitetrykk
	Husdyr, kulturplanter og genressurser	Bevaringsverdige husdyrraser	Dyretall		4 stk: Sau, storfe, hest, geit
		Skjøtsel av gamle enger	Daa		
Kulturmiljøer og kulturminner	Setring	Drift av enkeltseter med melkeproduksjon	Antall		3 stk: 4-6 uker, 6-8 uker, 8 uker eller mer
		Drift av felleseter med melkeproduksjon	Andel		3 stk: 4-6 uker, 6-8 uker, 8 uker eller mer
		Drift av enkeltseter med foredling	Antall		
		Drift av felleseter med foredling	Andel		
		Skjøtsel av stølsvoller og seterlandskap	Daa		
	Andre tradisjonelle driftsformer	Hesjing	Daa		
	Automatisk fredete kulturminner	Skjøtsel av gravminne	Antall		
		Skjøtsel av gravfelt	Daa	Antall	2 stk: Beite, slått
		Skjøtsel av andre automatisk fredede kulturminner	Daa	Antall	2 stk: Beite, slått
	Nyere tids kulturminner	Skjøtsel av bakkemurer, trekkerer, skigarder	Meter		3 stk: Bakkemurer/steingjerder, trekkerer/alleer, skigarder
		Skjøtsel av rydningsrøyser	Antall		
Skjøtsel av viktige kulturhistoriske områder		Daa			
Friluftsliv og tilgj.het	Turmuligheter og tilgjengelighet	Vedlikehold av ferdselsårer i jordbrukslandskapet	Meter		2 stk: Høy tilrettelegging, lav tilrettelegging

Miljøtema	Aktivitetsområder	Tiltak	Utmålingsenhet	Subenhet	Tiltaksklasse
Avrenning til vassdrag og kyst	Prioriterte områder	Ingen/utsatt jordarbeiding	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
		Høstharving	Daa		2 stk: Erosjonsklasse 1 og 2
		Direktesådd høstkorn	Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
		Fangvekster sådd sammen med vekster	Daa		
		Fangvekster etter høsting	Daa		
		Grasdekt vannvei	Meter		2 stk: Korn og potet/grønnsaker
		Ugjødsla randsone i eng	Meter		
		Vegetasjonssone	Meter	Daa	2 stk: Korn og potet/grønnsaker
		Andre grasdekte arealer	Daa		
		Stubb i flomutsatte og vassdragsnære områder	Daa		
		Vedlikehold av fangdammer	Daa		
		Utsatt omlegging av eng	Daa		
		Miljøavtale	Daa		2 stk: Trinn 1, trinn 2
		Andre områder	Ingen/utsatt jordarbeiding	Daa	
	Høstharving		Daa		2 stk: Erosjonsklasse 1 og 2
	Direktesådd høstkorn		Daa		4 stk: Erosjonsklasse 1-4
	Fangvekster sådd sammen med vekster		Daa		
	Fangvekster etter høsting		Daa		
	Grasdekt vannvei		Meter		2 stk: Korn og potet/grønnsaker
	Vegetasjonssone		Meter		2 stk: Korn og potet/grønnsaker
	Andre grasdekte arealer		Daa		
	Stubb i flomutsatte og vassdragsnære områder		Daa		
	Stubb i områder med jordtap		Daa		
	Vedlikehold av fangdammer		Daa		
Miljøavtale	Daa			2 stk: Trinn 1, trinn 2	
Utslipp til luft	Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel	Nedlegging eller nedfelling	Daa		2 stk: Voksende kultur og åpen åker/stubb
		Bruk av tilførselsslanger	Daa		
		Spredning med rask nedmolding	Daa		
		Spredning i vår/vekstsesong	Daa		
Plante-vernmidler	Redusert bruk av kjemiske plantevernmidler	Ugrasharving	Daa		
		Hypping/radrensing	Daa		
		Flamming	Daa		

Vedlegg II

I tabellen under er program mål for nasjonalt miljøprogram og indikatorer for å måle utviklingen på disse listet opp. Indikatorene måler aktivitet (aktivitetsindikatorer) på de miljøområdene som jordbruksavtalens virkemidler påvirker. Dataene for de fleste indikatorene vil bli samlet inn gjennom SLF sine søknadssystemer. Noen av indikatorene har behov for videreutvikling og tilpasning både mot nye søknadssystemer og metoder for innhenting av data. Første rapporteringsår for indikatorene er 2014.

Program mål - NMP	Indikatorer
Ta vare på og utvikle jordbrukets kulturlandskap	Areal med jordbruksdrift (innmark)
	Antall dyr på beite
	Arealfordeling mellom ulike dyringsmønstre
Ta vare på variasjonen i jordbrukets prioriterte kulturlandskap	Areal med jordbruksdrift i helhetlige og prioriterte kulturlandskap
	Antall dyr på beite i helhetlige og prioriterte kulturlandskap
	Antall særegne landskapselementer
Et mangfold av naturtyper med registrert biologisk mangfold skal restaureres og vedlikeholdes innen 2020	Antall og areal på utvalgte naturtyper
	Antall og areal naturtyper som beites
	Antall og areal naturtyper som slås/høstes
	Antall og areal naturtyper med allsidig skjøtsel
	Antall godkjente skjøtelsesplaner for naturtypetiltak
Status for truede arter i jordbruket skal bedres innen 2020	Areal skjøttet for å ivareta truede arter
Økt bruk og vern av landbrukets genetiske ressurser	Antall bevaringsverdige husdyr
Status for kulturminner og kulturmiljøer i jordbruket skal bedres innen 2020	Antall og areal bevaringsverdige kulturminner på jordbruksareal
	Antall bevaringsverdige bygninger
	Antall setre i drift
	Antall godkjente skjøtelsesplaner for kulturminnetiltak
Allmennhetens tilgang til jordbrukets kulturlandskap skal bedres	Antall meter ferdselsveier
	Antall tilretteleggingstiltak
Ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal nedklassifiseres innen 2021	Areal med forurensningsdempende tiltak (langs vannforekomster)
	Areal med optimal kombinasjon av tiltak langs vannforekomstene
De mest utsatte vannforekomstene i jordbruksdominerte områder skal ha bedret status innen 2015/2021	Areal med forurensningsdempende tiltak (langs de mest utsatte vannforekomstene)
	Areal med optimal kombinasjon av tiltak langs vannforekomstene
	Andel av foretak langs utsatte vassdrag som har en helhetlig plan for vanntiltak
Helse og miljørisikoen ved bruk av plantevernmidler i jordbruket skal reduseres innen 2021	Areal med redusert plantevernmiddelbruk
Jordbruket skal øke opptak av karbon i jord	Areal ingen jordarbeiding
	Areal med biokull

Jordbruket skal redusere utslipp av lystgass (N ₂ O) og/eller metan (CH ₄)	Areal med utslippsreducerende tiltak
	Areal med optimal gjødsling
	Antall tonn husdyrgjødsel til biogass
Utnyttelsen av næringsstoffer i husdyrgjødsel skal bedres, med reduserte utslipp av ammoniakk tilsvarende 8 prosent innen 2020	Areal hvor husdyrgjødsel er spredt med miljøvennlige metoder
15 prosent av jordbruksarealet skal være økologisk innen 2020	Areal med økologisk drift (daa)
	Arealfordeling mellom ulike dyrkingsmønstre
15 prosent av husdyrholdet skal være økologisk innen 2020	Antall økologiske dyr

POSTADRESSE:
Postboks 8140 Dep, 0033 Oslo

BESØKSADRESSE:
Stortingsgt. 28, 0161 Oslo

TELEFON: 24 13 10 00
TELEFAKS: 24 13 10 05
E-POST: postmottak@slf.dep.no

www.slf.dep.no